

INNLEDNING

ARBEIDSFELT OG ORGANISASJON

For en generell omtale av Rentekammeret, dets virksomhet og arkiver vises det til *Håndbok for Riksarkivet*, s. 54-70.

Fogdens arbeidsfelt

Opprinnelig var fogden lensherrens private tjener som skulle oppebære (kreve inn og ta imot) inntektene av lenet og utføre de forvaltningsmessige oppgaver som lensherren påla ham. Etter hvert ble fogdens karakter av privat tjenestemann utvisket, og han ble fastere underordnet styringsverket i København. Han ble en kongelig tjenestemann som var direkte ansvarlig overfor sentralmakten. Fogdevesenet fikk også et mer ensartet preg. Landet ble delt inn i faste fogderier og fogdene residerte på en embetsgård. Etter 1660 var fogdene embetsmenn tilsatt av Kongen. Fogden hadde mange embetsplikter, og disse hadde en tendens til å øke etter hvert. Men de fleste av pliktene falt inn under to hovedgrupper. Fogden var oppebørselsbetjent og han hadde den øverste politimyndighet i sitt distrikt. Her skal vi behandle fogdens oppgaver som *oppebørselsbetjent* og *regnskapsfører*.

Fogden skulle innkreve statens inntekter fra sitt område, i den grad disse ikke var særskilt administrert gjennom bortforpaktning eller lignende. Han skulle forvalte det offentlige jordegodset og kreve inn inntekter i form av landskyld og bygselavgifter. Videre skulle han kreve inn inntekter som i prinsippet påhvilde alle gårder, slik som kongstiende og ulike jordeboksrettigheter. Fogden skulle også ivareta statens interesser i forhold til de fleste av regalrettene. Videre skulle fogden innkreve skatter. De vanlige, årlige skattene eller kontribusjonene var utlignet på fast eiendom – på matrikkelen. Ved siden av disse fantes det en rekke særskatter på formue, næring og inntekt. Utenom de skatter og avgifter som staten krevde, fikk fogden også å gjøre med de mange avgifter og utredsler som ble utskrevet og utliknet innenfor amtet, fogderiet eller sognet, og som skulle benyttes til ulike lokale formål. Det kunne være lønn til embets- og tjenestemenn, utgifter til sosiale og kulturelle formål, rettsstell, samferdsel og så videre.

De pengene som fogdene fikk inn, kunne disponeres på ulike måter. En betydelig del av inntektene ble vanligvis overført til ulike kasser i Norge eller utbetalt som lønn eller driftsmidler til forskjellige embetsmenn eller administrative organer. Særlig den første tiden etter 1660 var det vanlig at statskreditorene fikk utbetalt renter og avdrag på sine tilgodehavender fra fogder og andre oppebørselsbetjenter. For enkelte typer inntekter fantes det faste regler om overføring. Men mange overføringer og utbetalinger skjedde etter særskilte utbetalingsordre fra Rentekammeret, zahlkassereren, stattholderen eller andre embetsmenn som hadde fått myndighet til å utstede slike ordre. En del av inntektene ble utbetalt lokalt. Det gjaldt for eksempel utgifter til vedlikehold av veier og broer og utgifter til lokale sosiale og kulturelle formål. Det samme gjaldt også dekking av fogdens egne utgifter til kontorhold og utgifter som han pådro seg i forbindelse med utøvelse av politimyndigheten. Slike utgifter måtte godkjennes av sentrale myndigheter etterskuddsvis. Ifølge fogdeinstruksjer fra 1720 skulle utgifter som fogdens egen lønn og reiseutgifter, utgifter til underhold av arrestanter mv. regnes som forskutteringer og derfor regnskapsføres ”innen margen” inntil fogden fikk ”assinasjon” på dem.

Mens pengene gikk en vei, skulle fogdens regnskaper for inntekter og utgifter gå andre veier. Det ble opprettet et omfattende kontrollsystem for å påse at alle typer inntekter, skattefritak, utbetalinger og overføringer ble regnskapsført. Den første tiden etter 1660 skulle regnskapene sendes til regionale regnskapskasser i Norge (stiftamtstuene) som foretok en første revisjon før de ble sendt til Rentekammeret for endelig revisjon.

Fra slutten av 1600-tallet ble fogdene pålagt å sende regnskapene direkte til Rentekammeret for revisjon. Ifølge fogdeinstruksjoner fra 1720 skulle imidlertid amtmannen foreta et første gjennomsyn av regnskapene og gi en uttalelse om disse. Amtmannen skulle også utstede enkelte typer bevis som skulle følge regnskapet, og attestere riktigheten av et stort antall andre bevis. Dette gjaldt særlig inntekter og utgifter og avkortninger som varierte fra år til år. Også flere andre embetsmenn utstedte eller attesterte bevis som skulle følge fogdens regnskaper. Biskopen skulle attestere beregningene over presteskatten og gi attest for behovet av presteenkeseter. Overkrigskommissæren skulle gi attest på oversikter over vakante militærlegg og soldater som ikke møtte ved mønstring. De aktuelle offiserer skulle attestere gjenparter av krigsjordebøkene. Og stiftamtskriveren, som ledet stiftamtstuene, skulle ved årets utgang gi fogden en generalkvittering for utstedte betalingsordre og mottatte pengebeløp.

Av Rentekammerets journaler (fra tiden etter 1740) får man inntrykk av at det i praksis var amtmannen som foresto innsendingen av regnskapene med vedlegg til Rentekammeret, mens fogden selv sendte inn svar på antegnelser og vedlegg til disse. Dette har trolig sammenheng med at fogdene reiste inn til amtmannen med regnskapene for å få de nødvendige attester og påskrifter. Dermed var det naturlig at regnskapene ble innsendt fra amtmannens kontor.

Fogden kunne også ha med oppbørsel av intrader som ikke hørte under Rentekammerets ansvarsområde. Konsumpsjon, familie- og folkeskatten ble regnet som konsumpsjonsavgift, og hørte derfor fra 1762 under Generaltollkammerets ansvarsområde. Fogdene utarbeidet vanligvis egne regnskaper for denne skatten, som så ble innsendt til og revidert av Generaltollkammeret. De innkrevde skattebeløp og videreforsendelsen av disse til sentrale kasser vil man likevel kunne finne postert i fogderegnskapene som ble innsendt til Rentekammeret. Fra Senja og Tromsø fogderi har vi også kjennskap til at fogden fikk særskilte ordre om å regnskapsføre lokale inntekter som vedkom tollvesenet i sine fogderegnskap. Regnskapene for inntektene til Justisvesenets fond (1805-) skulle revideres i Danske Kanselli. Men også disse inntektene kan man finne regnskapsført i fogderegnskapene. Fogden hadde også med andre offentlige fond å gjøre, og førte særskilte regnskap for disse.

I fogderegnskapene kan man også finne regnskapsført ulike inntekter som rent fysisk ikke kom inn til fogden. For eksempel kunne han på inntektssiden føre inn de beregnede inntekter av munderingspenger og andre avgifter som bøndene i dragonlegdene skulle betale direkte til særskilte militære kasser. Fogden fikk så attest fra regnskapsførerene ved disse militære kassene om hvor mye man hadde fått krevd inn av de utliknede avgiftene. Disse beløpene førte så fogden på utgiftssiden i sitt regnskap. Eventuelle restanser i legdsbøndenes innbetalinger til de militære kassene kunne bli stående som restanser i fogdens regnskap inntil de ble betalt til de militære kassene eller til det tidspunkt hvor restansene enten gikk til tvangsinn drivelse eller ble ettergitt.

AVLEVERT ARKIV

Omfang, tidsrom, avgrensning

Fra slutten av 1600-tallet sendte fogdene regnskapene sine direkte til Rentekammeret for revisjon, og fra dette tidspunktet danner de en særskilt arkivrekke. Regnskapsserien er oppstilt fogderivis, og inkluderer fogderegnskaper for grevskapene Jarlsberg og Larvik og baroniet Rosendal, som utgjorde egne jurisdiksjoner, og Lyse kloster, som var et eget gods kompleks. Her finnes også regnskap for ekstraskatter som ble innsendt til Rentekammeret utenom de ordinære fogderegnskapene. Fogderegnskapsserien utgjør ca. 415 hyllemeter.

Fogderegnskapsserien begynner ikke på samme tidspunkt i alle deler av landet. I enkelte fogderier begynner serien i 1661, i de fleste fogderiene i Nordlands amt så sent som i 1691. Fogderegnskap fra tiden før 1661/1691 vil man finne i andre serier med reviderte regnskaper i Rentekammerarkivet. Fram til 1660/61 inngår de i lensregnskapene. I enkelte tilfeller fortsetter serien med lensregnskaper også etter 1660. Dette gjelder særlig en del områder hvor forleningsforholdene fra før 1660 fortsatte også etter innføringen av eneveldet. Fra 1661 til 1665 kom Landkommissariatet til å fungere som et kassa- og oppbørselsområde for mesteparten av Akershus (stift)amt. Fogderegnskaper fra dette området finnes som vedlegg til kommissariatets regnskaper. I 1660-årene ble det, som nevnt, opprettet stiftamtstuer som fungerte som regnskapskontorer for hvert stift. Ofte vil fogderegnskaper fra opprettelsen av stiftamtstuen og en periode framover finnes som vedlegg til stiftamtstuerregnskapene (Akershus stiftamtstue 1665-1677, Bergen stiftamtstue 1661-1690 og Trondheim stiftamtstue 1662-1686). Fogderegnskaper fra Nordland amt 1670-1676, 1680-1681 og 1687-1690 ligger som vedlegg til amtsregnskapene. Det viktigste unntaket gjelder Kristiansand stiftamtstue, hvor alle regnskaper fra tiden etter avskaffelsen av lensvesenet finnes i serien med fogderegnskaper. Det samme gjelder også regnskapene fra Finnmark. En oversikt over hvor fogderegnskaper fra ulike områder kan søkes, er gitt i tabell på side iv.

En del regnskaper, manntall og korrespondanse vedkommende ulike ekstraskatter finnes andre steder enn i fogderegnskapene. I Rentekammeret, Forskjellige regnskaper, Skatteregnskaper (katalog 1149/03) finnes materiale fra blant annet formuesskatten 1789, avgift av arv 1792-1813 og inntekstskatt 1809-1815. Materiale fra blant annet høy- og kjøttskatt 1709-1718, krigsstyr 1712-1720 og ekstraskattene 1743, 1757 og 1762 kan man finne i Rentekammeret, Realistisk ordnet avdeling, Skattevesen (katalog 1142/01).

Fogderegnskap revidert i Rentekammeret kom til Riksarkivet med arkivavleveringene fra Danmark 1820-1822, de eldre fra Kammerarkivet (Kamrenes forenede arkiv), de yngre fra de to sønnafjelske og de to nordafjelske renteskriverkontorene. Fogderegnskaper fra årene ca. 1810-1814 finnes sammen med senere reviderte regnskaper i arkivet etter 2. Revisjonskontor i Revisjonsdepartementet.

Bestanddeler

Strukturen i fogderegnskapene

I tiden rundt 1660 var det vanlig at de ulike skattemanntall, regnskaper og lignende som fogdene førte ble lagt som vedlegg til et samlet regnskap for de enkelte stiftamtstuen og revidert som en del av dette. Det regnskapet som på denne tiden ble omtalt som

fogderegnskap omfatter bare en del av de inntektene og utgiftene som fogden hadde. Disse regnskapene omfatter uvisse inntekter og utgifter, slik som tiende, bygselavgifter og bøteinntekter, samt utgifter til lønn, kontorhold, frakt og underhold av arrestanter og lignende. Jordeboksinntekter og andre visse inntekter ble i noen områder også ført i dette fogderegnskapet, mens de i andre områder ble ført i egne regnskap. Skatteinntektene og avkortningene i skattene er normalt ikke tatt med. I noen tilfeller kan man finne separate ekstrakter over skattene.

Fra omkring 1680 ble det vanlig at hver fogd førte et samlet hovedregnskap for alle inntekter og utgifter han var ansvarlig for overfor de ordinære kongelige kasser og revisjonsmyndigheter. Som bilag til selve regnskapene vil man finne skattemanntall, jordebøker, sakefallsregnskap og andre vedlegg som ble innsendt som dokumentasjon til regnskapet. Til regnskapsmaterialet hører også de oversikter og dokumentasjoner som ble produsert i forbindelse med revisjon av regnskapene og ved utstedelse av kvittanse (godkjenning av regnskap) til fogden.

På 1600-tallet hendte det at fogdene førte regnskaper som gikk over flere år. Fra omkring 1690 ble det vanlig at det enkelte regnskap kun dekket et enkelt år. Det hadde også vært vanlig å la regnskapsåret begynne 1. mai (Philippi-Jacobidag). På slutten av 1600-tallet gikk man over til å følge kalenderåret. Etter hvert ble tidsfristene for innlevering av regnskapene til revisjon skjerpet.

Hovedregnskapet

Regnskapsmessig sett er hovedregnskapet den viktigste delen av materialet i fogderegnskapene. På 1600-tallet ble dette ofte kalt ekstraktregnskap. Senere ble det vanlig å omtale det som kontribusjonsregnskap over kongelig majestets ordinære inntekter, et navn som ikke er helt dekkende for innholdet. Hovedregnskapet skulle føres etter bestemte regler som ble videreutviklet over tid. En hovedtrend er at regnskapene etter hvert ble oppdelt i ulike avdelinger. En sentral del av regnskapet ble regnskapet over kontantkassen. Den følgende beskrivelsen av hvordan et regnskap kunne være oppbygd på slutten av 1700-tallet er basert på regnskapet for Nedre Romerike fogderi 1796.

På slutten av 1700-tallet er hovedregnskapet normalt inndelt i *5 faste hovedavdelinger*. Dessuten ble det etter behov lagt egne suppleringsavdelinger. De to første avdelingene er ikke egentlige regnskapsposter, men oversikter over inntektsgrunnlag. I margene vil man finne påført revisorens merknader til regnskapet. Her finner man henvisning til vedlegg som angår de enkelte poster, til forordninger og resolusjoner som vedkommer utlikning eller innkreving av de enkelte skatter og avgifter og til avgjørelser som er tatt i forbindelse med revisjon av regnskap for tidligere år. Ved overføring av restanser fra tidligere regnskap kan man finne henvisninger til disse.

Første avdeling består av en oversikt over *matrikkelskylden*. På inntektssiden er innført fogderiets samlede matrikkelskyld, på utgiftssiden hvor mye av dette som utgjøres av gårder som det gjelder spesielle skatteregler for, slik som gårder som er utlagt til dragonkvarterer og soldatlegder. Denne avdelingen fungerer som et grunnlag for den delen av intradene (statsinntektene) som kalles kontribusjon og de tilsvarende deler av avkortningene (jf. tredje avdeling).

Andre avdeling består av en oversikt over jordeboksrettighetene. På inntektssiden er ført de samlede rettigheter til landskyld og jordeboksskatter. På utgiftssiden er ført hvor mye av dette som er disponert til ulike faste formål, slik som til dragonkvarter og soldatlegder. Denne avdelingen fungerer som et grunnlag for jordeboksdelen av intradene og de tilsvarende deler av avkortningene (jf. tredje avdeling).

Tredje avdeling består av *intrader* (inntekter) og *avkortninger* (utgifter). Intradene er igjen inndelt i tre hoveddeler - kontribusjonen, jordeboksinntekten og uvisse inntekter.

-Under kontribusjonen finner man først og fremst inntektsført ulike skatter og avgifter som er beregnet ut fra matrikkelskylda eller pr. gård/legd, men også en del andre skatter og avgifter som normalt ikke ble forandret fra år til år. Det dreier seg for eksempel om 8 %-skatt av de bortsolgte kirker og tiender, damstokkskatt, sagmesterskatt og kvernavgift.

-Jordeboksinntektene består av visse inntekter som landskyld av krongodset, jordeboksavgifter (leidang, foring, vissøre mv.) og årlig "tage" (bygsel).

-Uvisse inntekter består av en stor mengde ulike inntekter som kunne variere i størrelse fra år til år. Her finner man enkelte skatter som skatt av handelskarer og dobbeltskatt av underbruk, og avgifter som 4 % av arvemidler og 1/3 % av sluttede skifter. Her føres også inntekter av stempelpapiret, bøteinntekter, avgift for hugst i benefiserte skoger, avgift av gjestgiverier og krohold. Som uvis inntekt er også ført førstebygsele av krongodset. Og endelig finner man her det såkalte "ansvaret" som fogden er blitt pålagt etter revisjon av tidligere års regnskaper.

Avkortningene består hovedsakelig av fritak eller reduksjon i ulike skatter. For eksempel var dragongodset fritatt for rosstjenesteskatt. Prestegårder og en del andre embetsgårder var fritatt for ulike skatter. Gårder som er skadet av ras, elvebrudd eller brann kunne innvilges redusert skatt. Til slutt i denne avdelingen avregnes inntekten (intradene) mot avkortningene slik at man finner netto-inntekten. Dette beløpet blir så overført til kontantkasseregningen (jf. fjerde avdeling).

Fjerde avdeling er den såkalte *kontantkasseregningen*. På inntektssiden her er ført beholdningen fra foregående år, inntekten (netto-inntekten) for inneværende år og beordrede inntekter.

-Beholdningen fra foregående år består av uassignerte utgifter (som måtte godkjennes av Rentekammeret i etterskudd) og forskudd overført fra foregående års regnskap (fra balansen i kontantkasseregningens utgifter).

-Inntekten for inneværende år består for det første av nettoen av årets intrader, et beløp som er overført fra tredje avdelingen (intrader og avkortninger). Derneft består inntekten av andre inntekter som tiendeforpaktning, konsumpsjonsinntekter, inntekter til justiskassen, inntekt av rangskatt og en del andre avgifter.

-Beordrede inntekter omfatter inntekter som veimestertoll og bøter til veikassen.

På utgiftssiden er ført innbetalinger til den kongelige kasse og til Zahlkassen (slik som betalt veimestertoll, veterinærskolekontingent, veikassens bøter og kongens andel av auksjonssalær), tilgodehavender etter revisjon av eldre regnskaper og den såkalte balansen.

-Balansen utgjøres av beholdningen av uassignerte utgifter og forskudd samt av restanser (restanser på skatter o.a.) fra inneværende og tidligere år. Beløpene er overført fra femte avdeling.

Femte avdeling er et regnskap over *uassignerte utgifter og forskudd* for inneværende og tidligere år. Her kan man finne lønnsutbetalinger til fergemenn, delinkventomkostninger som (ennå) ikke har blitt fordelt på allmuen, betaling for innleverte brennevinsredskaper,

erstatning for syke hester som må skytes, skyssomkostninger for embetsmenn og utgifter til militær eksekusjon av skatterestanser, samt restanser på tidligere skatter m.v. Det er beløpene herfra som inngår i balansen på kontantkassebeholdningens utgiftsside.

Endelig kan man finne andre avdelinger for spesielle forhold, slik som særskilte regnskap over unnsetningskorn som ble utdelt til allmuen i nødsår.

Vedleggsdesignasjon

Sammen med hovedregnskapet ligger det en designasjon (oversikt) over vedlegg. Her har hvert vedlegg fått et eget nummer. Imidlertid hendte det ofte at fogden måtte ettersende ekstra dokumentasjon. Bilagene ble da omnummerert. Den endelige oversikten over bilag kommer derfor først fram i margnotisene i hovedregnskapet. Vedleggene vil normalt være ordnet etter samme prinsipp som hovedregnskapet. I regnskapet for Nedre Romerike 1796 ligger først vedleggene til matrikkelen (inntektssiden vedlegg nr. 1-2, utgiftssiden nr. 3-4) og til jordeboka (nr. 5). Deretter følger vedleggene til intradene (nr. 6-71) og avkortingene (nr. 72-95), til kontantkasseregningen (inntektene nr. 96-130, utgiftene nr. 131-147) og endelig til kornregnskapet (debit nr. 149-150, kredit nr. 151-157). Normalt vil de vedlegg som angår én bestemt del av regnskapet ligge i samme rekkefølge som de enkelte regnskapspostene er ført. Enkelte vedlegg kan imidlertid være nevnt ulike steder i regnskapet, fordi de kan ha relevans for ulike regnskapsposter - i noen tilfeller både på inntekts- og på utgiftssidene.

Vedleggene

Den største delen av arkivmaterialet består av vedleggene til hovedregnskapet. De skulle i prinsippet dokumentere alle poster i regnskapet, med unntak av poster som ble ført direkte over fra tidligere regnskaper. I vedleggene vil man ofte finne opplysninger om mange ulike sider av lokalsamfunnet. Utviklingen av regnskapsføringen på 1700-tallet fikk imidlertid som konsekvens at enkelte forhold kunne bli dårligere belyst enn tidligere, mens andre forhold ble stadig bedre dokumentert.

Blant vedleggene vil man i en del regnskap kunne finne matrikler og jordebøker over krongodset. Men i stedet for en full matrikkel og/eller jordebok, vil det i stedet ofte kun finnes ekstrakter av disse.

Mange skatter og avgifter ble utliknet på matrikkelskylda. I stedet for å regnskapsføre hvem som virkelig betalte disse skattene, beregnet man ofte hva skatten ideelt sett skulle utgjøre på grunnlag av fogderiets totale matrikkelskyld. Denne beregnede skatten ble ført som inntekt, uten nærmere dokumentasjon. Deretter framla fogden dokumentasjon på fritak fra skatten. Verdien av fritakene ble så ført på regnskapets utgiftsside. I disse tilfellene er det altså de personer/gårder som ikke betalte skatt som dokumenteres best, ikke de som betalte skatten.

Mens faste utgifter ofte ble dokumentert i ekstraktform, er dokumentasjonen av de uvisse inntekter ofte ganske omfattende og detaljert. For eksempel vil man på 1700-tallet finne årlige oppgaver fra hver enkelt prest innen fogderiet over begåtte leiermål. Disse oppgavene kan gi opplysninger om de som hadde begått overtredelsen og om hva som hadde skjedd med deres sak. Utover 1700-tallet ble det også vanlig med "negativ attestasjon" av uvisse inntekter, det vil si attester om at det i ett eller flere prestegjeld ikke hadde skjedd leiermål, at det ikke fantes handelsmenn som kunne skattlegges og så videre.

I regnskapene fra slutten av 1700-tallet kan man blant vedleggene finne mange ulike typer oversikter utstedt av sorenskriveren, prester og andre embetsmenn. Av slike kan nevnes oversikter over bøter, leiermål, døpte ”uekte” barn, tinglyste skjøter, obligasjoner og bygselbrev, avholdte auksjoner osv. Disse oversiktene er utarbeidet som deler av regnskapsføringen av ulike typer bøter, avgifter og skatter.

Blant vedleggene vil man også ofte finne mange betalingsordrer og kvitteringer som dokumenterer fogdens innbetalinger til sentrale kasser og utbetalinger til lokale ombudsmenn og allmuepersoner.

Materiale fra regnskapsrevisjonen i Rentekammeret

Det er gitt flere instruksjoner om hvordan Rentekammeret skulle gjennomføre revisjonsarbeidet. I 1679 ble gitt nærmere instruksjoner om renteskrivernes arbeidsmetoder. Hver renteskriver skulle blant annet føre såkalte *tegnebøker* hvor man hele tiden skulle kunne se den enkelte lokale embetsmanns status. Renteskriveren skulle gjennomgå innkomne regnskap og konferere disse mot vedleggene og mot innførsler i tegnebøkene. På grunnlag av denne gjennomgangen skulle han utferdige antegnelser, og deretter innhente regnskapsavleggers bemerkninger til disse. Så skulle renteskriveren utarbeide en endelig desisjon som skulle framlegges for kollegiemedlemmene til underskrift, og så en endelig kvittanse som skulle framlegges til kongens underskrift.

Ved en ny renteskriverinstruks 1720 ble revisjonens forløp ytterligere presisert. Det ble understreket at regnskapene også skulle konfereres mot kollegiets inntekts- og utgiftsordre, med det foregående års saldi og med andre regnskapsavleggers regnskaper i det omfang det var foretatt overføring av penger mellom de regnskapsavleggende betjenter. Antegnelsene skulle sendes til høring hos regnskapsavlegger så mange ganger som det var behov for. Etter at desisjonen var underskrevet av kollegiet, skulle renteskriveren utarbeide en beregning på ”det som etter desisjonen skal svares”, for at desisjonen kunne bli ”fyllestgjort”. Først når illikvide konti var desidert og når betalinger var skjedd i overensstemmelse med desisjonen, skulle renteskriveren sette opp en kvittanse. Dette skjedde ved at han utarbeidet en ekstrakt i to eksemplarer som fikk kollegiets approbasjon og deretter kongens underskrift. Den ene kvittansen gikk så til regnskapsavleggeren og den andre ble lagt ved regnskapet.

Ifølge instruksjonen 1720 skulle ikke renteskriveren bare foreta revisjonen av årsregnskapene, men hele tiden kontrollere regnskapsavleggerne. Han skulle føre kontroll med at disse hadde den nødvendig kausjon for å kunne forvalte offentlige midler, og for at regnskapsavleggerne til faste terminer sendte inn ekstrakter av sine løpende regnskaper. Tallene fra ekstraktene ble innført i tegnebøkene, og av disse skulle det med mellomrom fremlegges ekstrakter i kollegiet.

Sentrale dokumenter som gjelder oppgjøret av det enkelte regnskap er restanseregisteret, likvidasjonen, annotasjonene eller antegnelsene (med ekstraherte poster) og summarisk ekstrakt. Disse dokumentene viser den regnskapsmessige sluttstatus i forhold til skattebetalerne, kassakontorene, revisor, desidør og kongen.

Restanseregister er en fortegnelse som gir en samlet oversikt over skatte- og avgiftsyternes restanser ved utløpet av regnskapsperioden.

Likvidasjoner er fortegnelser fra stiftamtstue (el.l.) som gjør rede for forholdet mellom fogd og kassekontorene. En likvidasjon inneholder vanligvis både en beregning av inntekts- og utgiftsposter i de regnskap som fogden har levert inn til vedkommende stiftamtstue og en redegjørelse for fogdens innbetalinger av rede penger til kassakontoret. De omfatter også en oversikt over utstedte utbetalingsordre (assignasjoner) og fogdenes utbetalinger på grunnlag av disse.

Annotasjoner er anmerkninger til regnskapet. Disse er (som regel) utformet med to kolonner. Revisors anmerkninger finnes i høyre kolonne, og regnskapsførers svar i venstre kolonne. Revisors anmerkninger til svarene finnes rett under disse.

Antegnelser (revisjonsmerknader) er også anmerkninger til regnskapet. Vanligvis hører det til et regnskap enten annotasjoner eller antegnelser. Helt unntaksvis vil man finne begge deler. Antegnelsene er ført på samme måte som annotasjonene. Men i tillegg har de tilføyd en egen avdeling med Rentekammerets desisjoner angående de enkelte anmerkingspunkter.

Ekstraherte poster er en fortsettelse av antegnelsene, og er ført på samme måte som disse med anmerkninger, regnskapsførers svar og revisors anmerkninger til svaret, samt Rentekammerets desisjon. Ekstraherte poster omfatter de poster i antegnelsen som i henhold til desisjonen måtte følges opp videre. Det finnes også enkelte eksempler på annen gangs ekstraherte poster.

Summarisk ekstrakt (ekstrakt av regnskap) inneholder en kort ekstrakt av regnskapet, kopi av revisors og kammerkollegiets endelige uttalelse, samt en kopi av kongens kvittanse på regnskapet.

Når antegnelsene forelå, ga Rentekammeret fogden en tidsfrist for å framsende manglende dokumentasjon og å besvare enkeltposter i antegnelsen. Som vedlegg til antegnelser og/eller ekstraherte poster kan man finne vedlegg som normalt burde ha fulgt hovedregnskapet, men som fogden ikke hadde innsendt i tide til at de forelå når revisjonsarbeidet tok til. I noen tilfeller er det et betydelig antall vedlegg som følger annotasjonene. Det dreier seg både om skattemanntall og andre viktige regnskapsvedlegg. Hvis revisjonen så seg nødt til å gå videre og utferdige ekstraherte poster, var arbeidsgangen den samme som for antegnelsenes del. Også ekstraherte poster kan ha et større antall vedlegg.

KLAUSULERING

I den utstrekning det finnes mikrofilm, er de originale fogderegnskapene sperret for bruk.

LITTERATUR OG HJELPEMIDLER

Innledning til katalog 1141/02 Rentekammeret ca. 1660-1814.

Innledning ved Hans Hosar til katalog 1144/50-52 Rentekammeret. Amtsregnskaper.

Alf Kiil: *Fut i Arkivkunnskap. Statsarkiva*, 1969.

Inger-Karin Martinsen: Oppland fylkes fogderiarkiver, *Arkivmagasinet*, bd. 1/98, s. 27-37.

Artiklene *Fogd* og *Fogderi* i Rolf Fladby, Steinar Imsen, Harald Winge (red.): *Norsk historisk leksikon*, Oslo 1974.

Håndbok for Riksarkivet, Oslo 1992, s. 54-70.

Spesialkataloger:

-Katalog 1145/50 Registrering av fogderegnskaper. Dette er et seddelregister som gir oversikt over vedleggene til de enkelte regnskap.

-Katalog 1145/51 Ekstraskatt etter forordning 23.09.1762

-Katalog 1145/52 Ekstraskatter etter forordning 21.02.1711

Riksarkivet, 15. desember 2001

Tor Weidling

Vi har nedenfor lagd en liste over skatter og andre pålegg som vi finner igjen i fogderegnskapene ca. 1660-ca. 1810, med opplysninger om hjemmel (skattebrev m.m.) og utligningsmåte. Lista gjør ikke krav på å være fullstendig. Dessuten må vi ta forbehold om misforståelser som kan ha oppstått for eksempel der et og samme navn er brukt om flere skatter som i virkeligheten er ulike, og – motsatt – der ulike lokale navn kan ha vært brukt om en og samme type skatt.

Få skattebrev fra tiden før 1680 er trykt. Fra og med dette året forefinnes nesten samtlige skattebrev og andre bestemmelser vedrørende skatter og andre pålegg i trykt form.

De aller fleste skattebrevene for de ordinære, årlige skatter fra 1660 til 1679 finnes i Rentekammeret (RK), Realistisk ordnet avdeling (Roa), Skattevesen, pk. 2, uinnbundne avskrifter av skattebrev 1660-1679 (2 delvis overlappende sett med avskrifter). Her mangler kun brevene for årene 1661-1663. I denne tidlige tiden var det vanlig at skattebrevene som ble sendt ut til de ulike deler av landet var noe forskjellige. Bestemmelser som gjaldt andre områder er som regel utelatt. Denne avskriftsamlingen gjengir i stor grad skattebrev som angår Østlandet. Bestemmelser om skatt for geisteligheten og byene er også for det meste utelatt. I avskriftsamlingen finnes også en del skattebrev og påbud som angår ulike ekstraskatter i perioden 1660-1679.

Skattebrev fra 1661-1663 finnes blant annet i avskrift i RK, Lensregnskaper, Mariakirkens prostilen, pakke 8.1 (1661), pakke 8.4 (sønna fjells 1662), pk. 8.6 (sønna fjells 1663) og Stavanger len pakke 45.3 (nordafjells 1662).

I RK, Kirkeregnskaper, pk. 62 Geistelighetens kontribusjon i Bergen stift finnes skattebrev for geistligheten og domkapitlet i Bergen stift for årene 1666-1671. Av de bevarte regnskapene over geistlighetens skatter ser man at skattene på geistligheten for de øvrige år i perioden 1661-1679 må ha vært skrevet ut på samme måte som for de årene som man har bevarte skattebrev. Fra og med 1680 inngår skatt på geistligheten i de alminnelige skattebrev.

Det har ikke lyktes å finne noen komplett samling av skattebrev for byskattene i tiden fra 1660 til 1679. I

Rentekammerarkivets serie med byregnskap kan man finne enkelte kopier av skattebrev. Dette dreier seg imidlertid ikke om generelle skattebrev, men om brev sendt til den enkelte by. Disse brevene gjengir ikke den fulle skatteutlikningen, men gjengir allmenne bestemmelser samt de særbestemmelser som gjelder for vedkommende by. Blant annet finner man i byregnskapene for Christiania (RK, Byregnskaper, E Kristiania, pk. 1) et legg med kopi av

skattebrev for denne byen for årene 1654-1660. Her finnes også egne avskrifter av skattebrev for 1662 og 1663. I et tilsvarende legg i byregnskapene for Bergen (RK, Byregnskaper, P Bergen, pk. 1) finnes kopi av skattebrev for Bergen 1662, 1665-1668. Her finnes også en egen kopi av skattebrev for 1670. Videre er det i skattebrevene for 1669 og 1670 (jf. over om skattebrev for landet) sagt at alle skatter både på landet, i byene og av kapitlene skal svares på samme måte som i 1668. Som vedlegg til byregnskapene kan man også finne kopier av skattebrev for prinsessestyr og andre skatter som ble skrevet ut både på landet og i kjøpstedene.

Det er vanlig at skattebrev for et gitt år enten er utstedt på slutten av det foregående året eller begynnelsen av det året det gjelder for. På grunn av vekslinger, hender det at skattebrev for to ulike år er utstedt samme år. En oversikt over datoen for de alminnelige skattebrevene for årene 1680-1747 finnes i Jacob Henric Schou: *Alphabetisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve, samt andre trykte Anordninger som fra Aar 1670 af ere udkomne*, 3. utg., København 1812, s. 331 (I. Skattnes Paabud i Norge). I alminnelig skattebrev for 1747 (datert 13. desember 1746) er det sagt at bestemmelsene her skal gjelde inntil annet er bestemt. Dette brevet er dermed hjemmelsgrunnlaget for en stor mengde ulike skatter fram til skatteloven 1816.

I oversikten nedenfor er det som regel gitt henvisninger til hvor man kan finne de skattebrev mv. som er nevnt. Det gjelder også tilfeller hvor det vises til ett bestemt alminnelig skattebrev. Men vanligvis er henvisninger til de alminnelige skattebrevene utelatt. For skatter som odelsskatt og leilendingsskatt ville det ha vært nødvendig å vise til nesten 90 ulike skattebrev for å gi fullstendige referanser til hjemmelsgrunnlaget for hver av dem.

Følgende trykte verk og samlinger med lover, forordninger, reskripter, resolusjoner mv. er benyttet ved utarbeidelsen av denne oversikten:

1613	= Forordninger, Placater m.v. 1613-1814 (innbundet serie i Riksarkivet av samtidige trykte forordninger)
Fogtm.	= L. Fogtman: m.fl.: Kongelige Reskripter, Resolutioner og Collegiebreve for Danmark og Norge, 1660-1813, 17 bind + register
For.	= Kongl. May Allernaadig. Forordninger som ere udgangen effter Høyloflig Christianij Quartj Recess Ao. 1643. Og saa fremdeles indtil Ao. 1675, 1643-1813, 32 bd.
Love	= Love, Anordninger, Kundgjørelser, Plakater m.m., 1815-1876, 21 bd.
NKB	= Norske kongebrev, bd. 1-6.
Norske Lov	= P. J. Paulsen (utg.): Kong Christian den femtes Norske Lov af 15de april 1687, Kristiania 1904.
NRR	= Norske Rigs-Registranter, bd. I-XII.
RG	= P. Rosenstand Goiske: Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve den danske Krigsmagt til Lands angaaende, del I-IV (6 bd.)
Schou	= J. H. Schou: Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve ..., 1670-1813, bd. I-XVIII + registre
Vogt	= P. og J. H. Vogt m.fl.: Love, Anordninger, Kundgjørelser, aabne Breve, Resolutioner m.m. der vedkomme Kongeriget Norges Lovgivning og offentlige Bestyrelse, 1814-1876, 25 bd.
WB	= F. A. Wessel Berg: Kgl. Reskripter, Resolutioner og Collegial-Breve for Norge i Tidsrummet 1660-1813, bd. I-IV.

De enkelte skatter og pålegg

¼ -% skatt av hus og fast eiendom

I skattebrev 31. mai 1781 (For. 1781 s. 72-74) blir det lagt $\frac{1}{4}$ % skatt på alle kapitaler som ifølge pantebøkene hefter på hus og fast eiendom i byene og på landet. Det er utlåner som skal bstride skatten. Hvis låntaker utreder beløpet, skal dette avkortes i rentene. Skattebrevet skal gjelde fra 1. juli 1781 til ny beskjed kommer. Ved forordning 16. august 1786 (Schou IX s. 314-324) opprettes Den kongelige Kredittkasse for Danmark og Norge. Etter forordningens § 13 fritas lån i Kredittkassen fra $\frac{1}{4}$ % skatt. I forordning 6. juni 1811 (For. 1811 s. 124-128) bestemmes det at $\frac{1}{4}$ % skatten skal oppheves fra 1. juli 1817. Allerede ved skatteloven 1. juli 1816, § 2 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) ble $\frac{1}{4}$ % skatten opphevet. Ifølge skatteloven var ikke skatten innkrevd etter 1. januar 1813. Skatten kan omtales som $\frac{1}{4}$ % skatt av obligasjoner.

1/3 % avgift av skifteforretninger

Ved forordning 13. januar 1792 (For. 1792 s. 6-8) blir det bestemt at det av alle bo skal betales en avgift på 1/3 % for å dekke omkostningene ved å kontrollere skifteforvaltningen og å sikre de umyndiges rettigheter. I konkursbo skal avgiften beregnes av formuen (dvs. boets aktiva). I promemoria 7. april 1798 (WB IV s. 86-87) presiseres det at avgiften også skal beregnes av skifter som det svares 4 % skatt av. Ved reskript 13. desember 1805 (WB IV s. 565-566) bestemmes at avgiften ikke skal betales av fattiglemmers bo. Avgiften blir opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 3-5 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

½ % skatt

Ved skattebrev 8. februar 1810 (For. 1810 s. 46-54) blir det utskrevet en skatt som skal betales av fast eiendom i byene og på landet hver gang den blir overdratt til ny eier ved salg eller arv, men ikke ved makeskifte. Av øvrig eiendom, det være seg rede penger, skip, effekter, løsøre etc. skal det betales hver gang eiendommen overdras ved arv, testamentarisk gave eller makeskifte. Avgiften skal også betales av de arvinger som etter forordning 12. september 1792 (For. 1792 s. 176-182) skal svare 4 % avgift. Når leilendingsjord blir overtatt av ny leilending, skal det betales en avgift beregnet ut fra matrikkelskylden, men eindommer på under 5 lispund tunge eller tilsvarende er fritatt.

Utfyllende bestemmelser om kapitalisering av årlige avgifter er gitt i plakat 5. mai 1810 (For. 1810 s. 146-147) og om utlikningen i plakat 24. april 1811 (For. 1811 s. 57-58). ½ % skatten ble opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 3-7 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

1 % avgift på skifteforretninger

Ved forordning 13. januar 1792 (For. 1792 s. 6-8) pålegges en avgift på 1 % på bo som behandles og sluttet av alminnelig eller overordentlig skifteforvalter og som det svares skifte- og skriversalær av etter sportelreglement 11. juni 1788 (For. 1788 s. 167-204) hvis arvekapitalen overstiger 20.000 riksdaler. Av konkursbo svares avgiften av boets utestående fordringer ut over 20.000 riksdaler. I promemoria 7. april 1798 (WB IV s. 86-87) presiseres det at avgift også skal beregnes av skifter som det svares 4 % skatt av. I promemoria 19. september 1795 (WB III s. 770) sies det at arveavgift ikke skal betales når arven tilfaller arvelaters barn. Ved reskript 13. desember 1805 (WB IV s. 565-566) bestemmes at avgiften ikke skal betales av fattiglemmers bo. Avgift på døds- og fallittbo blir opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 3-5 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

4 % avgift på arv

Ved forordning 12. september 1792 (For. 1792 s. 176-182) blir det innført en avgift på arv som tilfaller andre enn ektefelle, livsarvinger, far, mor eller søsken. Avgiften beregnes av nettobeløpet som arvelater etterlater seg. Fritatt for avgift er 1) bo under 100 riksdaler, 2) midler og formue som gis til offentlig bruk, 3) pensjoner som ikke skal løpe lenger enn mottakers livstid og 4) midler som det betales 6. penger av. Det er egne regler for beregning av avgift ved arv av stamgods og fideikommissar. Avgiften blir formelt opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 3-6, (Love 1815-1817, 1816 nr. 22), men samtidig innføres det 6 % avgift på de samme typer av arv, og en avgift på 2 % av all annen arv (§ 5a). Ved kunngjøring 17. oktober 1839 (Vogt 9 s. 402-404) blir det bekjentgjort at avgift på arv etter forordning av 12. september 1792 skal innkreves inntil 1. juli 1842.

4 % skatt, se allmenninger, laksefiskeri/laksevarper, tiender

8 % skatt, se allmenninger, laksefiskeri/laksevarper, tiender

12.5 % forhøyelse av sportler

Ved forordning 21. oktober 1803 (For. 1803 s. 144) forhøyes alle sportler og gebyrer som blir betalt ved kongelige kollegier, øvrigheter og retter, og som beregnes til inntekt i kongens kasse. Forhøyelsen, som er på 12 ½ %, skal inngå i Skattkammerfondet - jevnfør § 3 og 4 i forordning 21. oktober 1803 (For. 1803 s. 146-150). Ved promemoria 7. september 1805 (WB IV s. 560) innskjerpes det at forhøyelsen også skal gjelde for sportler av lagrettemenns ed.

For å bygge opp et fond til fremme av justisvesenet blir det ved forordning av 25. januar 1805 (For. 1805 s. 19-20) innført en tilsvarende forhøyelse av sportler og gebyrer ved underrettene når disse er tillagt embetsmenn i stedet for lønn. Ved promemoria 30. april 1805 (WB IV s. 524) påbys at forhøyingene også skal svares av auksjonssalærer og notarialforretninger. Ved promemoria 4. juni 1805 (WB IV s. 539) fastslås det at samme forhøyelse også skal svares av avgift for utnevning av (lagrettes)menn, eksekusjonsgebyrer under 1 riksdaler og avgift for en ”ny skatteboks meddelelse”, men ikke for innførsel i skatte- og odelsskattmantall.

Ved forordning 7. april 1812 (For. 1812 s. 77-79) forhøyes rettsgebyrene. Gebyrene for skifter og auksjoner økes med 87,5 % i forhold til beløpene i sportelreglement 11. juni 1788, mens de øvrige gebyrer forhøyes med 350 %. Embetsmenn som har sportler i lønn skal selv ha 25 %-poeng av forhøyelsen på skifter og auksjoner og 200 %-poeng av økningen i andre gebyrer, mens resten av økningen skal tilfalle kongens kasse, Skattkammerfondet og Justisfondet.

Statens andel av auksjonssalær samt ”avgifter til justiskassa for gebyrer for akters beskrivelse” blir avskaffet ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-2,15 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22), mens gebyr for lagrettemenns ed etter sportelreglementet oppheves ved lovens § 3-4.

6. og 10. penger

I Norske Lov 5-2-77 gis det bestemmelser om midler som føres ut av riket. En avgift på en sjettedel av de utførte midler skal betales til kongen, mens en tiendedel av resten skal betales til kjøpstadsøvrigheten eller husbonden (på landet) på det sted pengene føres fra. I reskript 1. september 1684 (WB I s. 124) presiseres at 6. og 10. penger ikke skal gis av arv som føres mellom kongens egne riker og land. Fra omkring 1770 kommer det et større antall bestemmelser om at 6. og 10. penger er opphevet ved overføring av arv mellom Danmark-Norge og ulike andre land. I promemoria 30. januar 1773 (WB II s. 541) understrekes det at avgiften ikke skal svares av renter som er påløpt arvekapitalen.

Atskillige ekstraordinære påbud 21.
februar 1711, se Folkeskatt, parykkskatt,
skoskatt og vognskatt

Atskillige ekstraordinære påbud 23. august 1743, se Formueskatt, hesteskatt, koppskatt og
vognskatt

Allmenninger

I de alminnelige skattebrev 1672-1747 skrives det ut skatt på allmenninger. Etter utlikning i brev 9. mars 1672 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 45) skal kjøpere av allmenninger årlig betale 4 % av kjøpesummen. Fra 1689 økes skatten. Den årlige inntekten av allmenningen skal settes til 6 % av kapitalverdien, og skatten skal utgjøre 8 % av beregnet inntekt. I kunngjøring 17. oktober 1839 (Vogt 9 s. 402-404) bestemmes det at 8 %-skatt av blant annet allmenninger og sager skal bortfalle fra og med 1. juli 1842.

Allmenninger, se også Husmannskatt, Sagskatt

Arbeidspenger (jf. Fogdearbeidspenger)

Arbeidspengene har hjemmel i en mengde ad hoc-forordninger på 1500- og 1600-tallet. De var avløsningsavgift for arbeidsplikt til krona, herunder bygningsarbeide på festningene, pramfrakt til festningene (pramarbeidspenger), slåttearbeid på kongens "ladegårder" (engarbeidspenger) og lignende. Arbeidspengene skulle betales av bøndene etter ulike utlikningsprinsipper, og vanligvis med unntak for skysskaffere, bondelensmenn og lignende. Dessuten var adelens ukedagsbønder fritatt, men disse måtte da vanligvis betale tilsvarende avgifter til sine jorddrotter. Påleggene festet seg etter hvert som jordebokavgifter i visse distrikt. Se ellers om pramarbeidspenger for eksempel i alminnelig skattebrev 28. mars 1668 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 32).

Artillerihesteskatt

Ifølge skattebrev 3. april 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 83) skulle alle bidra til kostnadene med å utrede hester til artilleriet. Eneste nevnte unntak var de assignerte gårdene. Av hvert sogn skal det leveres to hester som skal være på Moss 15. mai. I skattebrev 24. mars 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 83-84) blir pålegget fordelt slik: Av fogderiene Hedmark, Valdres og Gudbrandsdalen skulle det gå 2 hester av hvert prestegjeld, i de øvrige fogderiene i Akershus stift 1 hest. Fra Kristiansand, Bergen og Trondheim stift skulle det gå 2 hester pr. prestegjeld. I Nordlandene skulle det i stedet for hester betales penger – 12 riksdaler pr. hest. Det er ikke gitt forskrifter om fordelingen av skatten innen prestegjeldet.

Arv (jf. Arveløs kapital, Fraværende arvinger, 4 % avgift på arv)

Ved resolusjon 16. november 1791 (WB III s. 565) blir det bestemt at sorenskriverne (som overformyndere) i Trondheim stift ved avslutningen av tinget skal overdra alle henstående arvemidler til fogdene. Fogdene skal avlevere summene i stiftamtstuekassen. Tilsvarende skal fogdene på tinget gi sorenskriverne et beløp til å utbetale renter og oppsagte kapitaler. Som vederlag for arbeidet innvilges fogdene 2 % av de utbetalte renter. Ved resolusjon 9. juli 1794 (nevnt i kansellipromemoria 6. september 1794) (WB III s. 730) ble ordningen utvidet til å dekke hele landet.

Ved forordning 7. april 1812 (For. 1812 s. 77-79) forhøyes rettsgebyrene. Gebyrene for skifter og auksjoner økes med 87,5 % i forhold til beløpene i sportelreglement av 11. juni 1788 (For. 1788 s. 167-204). Embetsmenn som har sportler i lønn skal selv ha 25 %-poeng av forhøyelsen, mens resten av økningen skal tilfalle kongens kasse, Skattkammerfondet og Justisfondet.

Arveavgift, se 4 % avgift på arv

Arveløs kapital

I Norske Lov 5-2-1 bestemmes det at når det ved et skifte ikke finnes noen arvinger, skal arven tilfalle kongen. Ved promemoria 8. april 1775 (WB II s. 616) får skifteforvalterne i byene og på landet pålegg om hvert år å innsende attester over arvekapitaler uten kjent arving til henholdsvis byfogd og fogd. Ved kongelig resolusjon 12. august 1779 (WB II s. 800) ble inntektene av "arveløse summer" lagt til *Fonden ad usus publicos*, - slik det hadde vært vanlig den siste tiden.

Auksjonssalær

Ved reskript 2. mars 1770 (WB II s. 483) blir stillingen som auksjonsdirektør i Akershus og Kristiansand stift opphevet, og ansvaret for auksjonene tillagt sorenskriverne og byfogdene. Av auksjonssalæret som de oppebærer skal de beholde halvdel selv, mens resten skal innbetales halvårlig til fogdene. Ved promemoria 9. april 1785 (WB III s. 191) innføres en prøveordning for Akershus og Kristiansand stift hvor sorenskriverne skal ha 2/3 av auksjonssalæret, mens resten skal tilfalle kongens kasse. Denne ordningen gjøres fast ved promemoria 24. desember 1790 (WB III s. 506). Ved promemoria 30. april 1805 (WB IV s. 524) bestemmes det at den 12,5 % forhøyelse av sportler og gebyrer gitt ved forordning 25. januar 1805 (For. 1805 s. 19-20) også skal svares av auksjonssalær.

Ved forordning 7. april 1812 (For. 1812 s. 77-79) forhøyes rettsgebyrene. Gebyrene for skifter og auksjoner økes med 87,5 % i forhold til beløpene i sportelreglement 11. juni 1788 (For. 1788 s. 167-204). Nærmere bestemmelser om forhøyelsen er gitt i kansellipromemoria 2. mai 1812 (WB IV s. 986).

Ved resolusjon 15. november 1811 (WB IV s. 955) bestemmes det at når auksjonssummen ved salg av priser som private kaprere har tatt overstiger 10.000 riksdaler, så skal ¾ av auksjonssalæret tilfalle kongens kasse.

Statens andel av auksjonssalær ble avskaffet ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-15 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22). Hele auksjonssalæret skulle deretter tilfalle auksjonsforvalteren.

Barnepenger, se Umyndiges midler

Bevillinger

På 1700-tallet måtte man søke Danske Kanselli om bevilling til en stor mengde ulike forhold, for eksempel å sitte i uskiftet bo eller å vies i hjemmet. Ved forordning 23. mai 1800 (For. 1800 s. 77-81) ble en del av disse reguleringene avskaffet. For andre forhold skulle bevillingen heretter gis av stiftamtmanden eller amtmannen. Det gjaldt utstedelse av begravellesbrev, oppreisning på dom i underrettssaker, utstedelse av proklama, bevilling til å sitte i uskiftet bo, til å vies i hjemmet og til å vies av andre prester enn den lokale prest samt konfirmasjon av testamente for personer uten livsarvinger. Ved sirkulære 27. desember 1800 (RK, Sønnafj.ktr., Kopibok 1800-1801 s. 117b-118a) blir det bestemt at gebyrer som øvrigheten mottar for bevillinger etter forordning 23. mai 1800 skal sendes til kongens kasse.

Bondesønner

Alminnelig skattebrev for 1660 påbyr at eldste bondesønn som er fritatt for utskrivning skal betale 4 riksdaler. Beløpet skal kun være 2 riksdaler hvis han er halv voksen eller gjør tjeneste til festningene.

Bondesønner med handel

De alminnelige skattebrevene 1673-1694/1699 påbyr at bondesønner som driver handel skal skatte 2 riksdaler. I senere skattebrev fram til 1747 utskrives skatten av handelskarer. Skatt av handelskarer ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-7/10 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Bor ved sjøsiden og bruker fiskeri, se **Fiskeri**

Bordskatt

Ved skattebrev 3. februar 1720 (For. 1720 s. 29-34) og 10. januar 1721 (For. 1721 s. 8-13) ble det utskrevet en ekstra bordskatt som skulle betales i tillegg til den ordinære sagmesterskatten og sagskatten. Sageierne skulle betale 48 skilling av hvert 100 bord (10 tylfter) som ble skåret. Bordskatten ble opphevet ved forordning 17. februar 1722 (For. 1722 s. 37-38).

Bordskatt, se også Sagskatt

Brannstyr (til København) 1729-1731

Ved skattebrev 21. desember 1728 (For. 1728 s. 101-104) skrives det ut en brannstyr i byene og på landet i Danmark og Norge. Skattepliktige er alle unntatt de rammede i København, bøndene og militære som lever av sin gasje. Skatten gjelder fra 1. januar 1729 og ut 1731. Hver skatteyder skal årlig betale tre ganger så mye som satsen til Viborgs brannstyr.

Brannstyr (til Viborg) 1727-1728

Ved skattebrev 15. mai 1727 (For. 1727 s. 37-39) skrives det ut en brannstyr i Danmark og Norge. Skatten skal betales av alle unntatt bøndene og militære som lever av sin gasje. Skattesatsen skal være som til ”den grønlandske misjons fortsettelse” (se Grønlandske oktroierte kompani).

Brennevinskjeler

Ved forordning 25. mai 1804 (For. 1804 s. 115-118) ble formalingsavgiften etter tollforordningens § 377 redusert. Samtidig blir det innført en avgift på brennevinskjeler i danske og norske kjøpsteder mv. Avgiften skal beregnes etter volumet på meskekar, kjele og hatt. Av avgiften skal det så beregnes 12,5 % tillegg, som skal betales til Skattkammerfondet. Nærmere bestemmelser om beregning av avgiften er gitt i sirkulære 2. februar 1805 (WB IV s. 499). I skatteloven 1. juli 1816, § 6 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) bestemmes det at denne avgiften skal bortfalle og erstattes av en ny avgift.

Bygningsavgift, se Jordavgiften 1802 og Ny bygningsavgift

Bygningskatt til Fredriksten

I brev 3. oktober 1663 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 70) utskriver stattholder Gyldenløve en 1-dalers skatt til bygging av Fredriksten festning.

Byskatt (alminnelig byskatt, ordinær kontribusjon mv.)

Påbud om byskatt er funnet i alminnelig skattebrev 1655-1656, 1659-1660 (NRR), 1669, 1670, 1680. Videre er det funnet skattebrev utstedt til enkeltbyer. Det gjelder skattebrev for Christiania 1654-1660, 1662, 1663, og skattebrev for Bergen 1662, 1665-1668, 1670.

I de (alminnelige) skattebrev til byene i tidsrommet 1655-1656, 1659-1660 ble hver by pålagt et bestemt beløp i byskatt. Skatten skulle fordeles slik at enhver betalte etter sin formue, handel og næring. Utlikningen skulle foretas av byen selv. Videre skulle hver kjøpsvenn betale 3 riksdaler (eller mer etter sin formue) og hver tjenestedreng 1 riksdaler.

1662-1680: Etter skattebrev for Christiania 22. mars 1662 (RK, Byregnskaper, E1 Kristiania 1631-1663) skal det i byene innkreves en skatt på 1 % av verdien av hus, bygninger og eiendom i kjøpsteder. En tilsvarende avgift skal også beregnes av rentepenger. De som bor i leiehus skal betale etter den taksering som ble foretatt foregående år. Bindingsverkshus skal kun svare halv skatt. Skatteutlikningen skal foretas av lokale ligningskommisjoner. Regnskapsmaterialet tyder på at skattesystemet i hovedsak forble uforandret de påfølgende år. I alminnelig skattebrev 1681 sies det at byenes ordinære byskatt skal opphøre.

Dagskatt, se Ekstraskatter 14. juni 1713 og Krigsstyr 1712-1721

Damstokkskatt, se Sagskatt

Defensjonsstyr

I skattebrev 7. februar 1688 (NKB IV 1688 nr. 44) ble det utskrevet en defensjonsstyr. Skatten ble pålagt verdslige og geistlige standspersoner (prester, borgerskap, proprietærer, avgiftsforpaktere, sorenskrivere m.m.). Prester med inntekt under 150 riksdaler er fritatt. De med inntekt mellom 150 og 200 riksdaler skal betale minst 10 riksdaler. Ved eventuell høyere inntekt stiger skatten ytterligere. I byene skal personer med formue på 500 riksdaler liknes for 5 riksdaler, og skatten skal stige med størrelsen på formuen. Proprietærer, forpaktere, sorenskrivere mv. på landet skal betale etter evne.

Deleskatt, se Sagskatt

Delinkventkostnader

Utgifter som fogdene hadde ved pågripelse, prosess, fengsling og henrettelse av forbrytere, og som ikke lot seg dekke av den dømtes bo, skulle fogden opprinnelig godskrive som en utgiftspost i fogderegnskapet. Ved forordning 9. desember 1712 (For. 1712 s. 45-47) blir det

bestemt at omkostningene skal fordeles på amtet, og at disse skal utliknes på alle gårder etter hartkornet - jfr. forordning 20. august 1723 (For. 1723 s. 93-94).

I reskript 13. januar 1736 (WB I s. 616-617) sies det at tyver som ikke har midler skal forfølges av fogden. Fogden skal beregne seg de lovlige underholds- og varetektspenger (3 riksort i uka), som så skal pålignes landskylden i hele sognet hvor tyveriet skjer. Ved forordning 26. september 1732 (For. 1732 s. 80-82) bestemmes det at når omkostningene i en sak beløper seg til over 200 riksdaler, skal de utliknes på hele stiftet. Bestemmelsen innskjerpes ved forordning 5. april 1793 (For. 1793 s. 40-49) og plakat 8. januar 1796 (For. 1796 s. 3).

Ved forordning om delinkvent- og tyverisaker i Norge 19. mai 1741, § 6 (For. 1741 s. 83-86) gis det bestemmelser om at utgifter i forbindelse med fengsling, rettssak og eksekvering av dom primært skal dekkes av den dømtes boslodd. Overskytende utgifter skal i byene fordeles etter grunntaksten på beboelseshus og på landet etter skylda på gårdene i sognet. Ved plakat 12. februar 1745 (For. 1745 s. 16-18) bestemmes det at på landet skal utgiftene fordeles etter gårdskylden på alle beboere i hele amtet, slik at store saker ikke skal ramme innbyggerne i små bygder for hardt. En tilsvarende fordeling på hele amtet var for Vardøhus amts del innført allerede ved reskript 9. februar 1742 (WB I s. 812).

Ved forordning 13. januar 1747 (For. 1747 s. 5-9) gis det nærmere bestemmelser om hva slags saker som bør utliknes på almuen. Ved reskript 24. september 1762 (WB II s. 331) bestemmes det at også delinkventutgifter i saker angående offentlige saker (*delicta publica*) på setegårder skal fordeles på hele amtet. Forordning 5. april 1793, § 6 (For. 1793 s. 40-49) bestemmer blant annet at utgifter til oppføring og vedlikehold av arrestlokaler på landet skal utliknes på herredet, mens utgifter til arrestantens klær og medisinsk behandling skal utliknes på amtet.

Distriktskirurgers lønning

I 1775 ble det opprettet en stilling som distriktkirurg i Finnmark. Fra 1789 til 1811 kom det ytterligere ca. 20 slike stillinger. Fordelingen av utgiftene ble fastsatt ved opprettelsen av den enkelte stillingen. Vanligvis ble utgiftene fordelt på matrikkelskylda. For Nordlands vedkommende ble utgiftene dekket ved at det ble innført en avgift på fiskevarer som ble skipet til Bergen og Trondheim. Denne avgiften utgjorde grunnlaget for Medisinalfondet. Ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-18 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) ble det bestemt at avgiften til landfysikatene og distriktkirurgatene skulle bortfalle og at lønningene skulle dekkes av statskassen. (Jf. Bilag 2 til den kongelige Lægekommisjons innstilling, Kristiania 1901).

Distriktslegers lønning

I 1743 ble det opprettet et provinsialmedikat eller stiftsfysikat for Kristiansand stift. Av lønnen ble 160 riksdaler fordelt på stiftets 7 byer, mens 140 riksdaler ble fordelt på matrikkelskylda i landdistriktene i stiftet. Stiftsfysikatet ble nedlagt i 1812, samtidig som det ble opprettet en stilling som stadsfysikus i Kristiansand.

I 1773 ble det opprettet et amtsfysikat eller landfysikat for Bratsberg amt. Fra 1784 til 1805 ble det opprettet ytterligere 13 stillinger. I enkelte tilfeller ble fysikater nedlagt i forbindelse med opprettelsen av stillinger som distriktskirurg. I 1814 var antallet amts- eller landfysikater 11. Fordelingen av utgiftene ble fastsatt ved opprettelsen av de enkelte stillinger, og kunne

dermed variere en del fra amt til amt. Ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-18 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) ble det bestemt at avgiften til landfysikatene og distriktkirurgatene skulle bortfalle og at lønningene skulle dekkes av statskassen. (Jf. Bilag 2 til den kongelige Lægekommissions indstilling, Kristiania 1901).

Dobbelt beskatning av underbruk

I Norske Lov 3-14-26 er det bestemt at ingen jordeier må bruke mer enn en avlsgård med mindre han av sådann ny avlsgård vil gi dobbelt skatt og utrede dobbelt mannskap etter gårdens proporsjon. Den uklare uttrykksmåten medførte at det oppstod en god del tvil hvordan denne artikkelen skulle tolkes. I forordning 22. desember 1761 (For. 1761 s. 102-109) understrekes det at personer som har mer enn en avlsgård skal betale dobbelt skatt for disse. Ved plakat 24. oktober 1787 (For. 1787 s. 185-186) blir det presisert at alle avlsgårder ut over brukerens hovedgård skal svare dobbelt skatt og dobbelt utredning av mannskap. Dobbeltbeskatningen skal imidlertid ikke gjelde jorder eller gårdparter som på grunn av deling i tiden etter siste matrikulering har blitt så små at de ikke kan fø en bondefamilie. Slike jorder og gårdparter skal kunne brukes som underbruk uten dobbelt beskatning og dobbelt utredning. Ved reskript 21. august 1790 (WB III s. 487) bestemmes det at dobbelt skatt også skal svares når et underbruk er overlatt til lottbruk eller halvning.

Dobbel beskatning av avlsgårder/underbruk etter Norske Lov 3-14-26 og plakat 24. oktober 1787 ble opphevet ved skatteloven 7. august 1827, § 10 (Love 1827-1829, 1827 nr. 25).

Dragonholdskontingent

Ved resolusjon 15. juli 1750 (WB II s. 98) bestemmes det at prestegårdene og andre frigårder i Akershus stift skal utlegges til dragon- og soldatlegder. Ved rentekammerskriv 28. august 1751 (WB II s. 112) gis det ordre om at prestegårdene skal ansettes for en viss skyld som utredslene til dragon- og soldathold skal beregnes av. Nærmere bestemmelser om legdsordningen gis i reskript 13. juli 1753 (WB II s. 139-142). Ved reskript 10. mars 1752 (WB II s. 116-117) blir en tilsvarende ordning innført for frigårdene i Trondheim stift. Skatteloven 1. juli 1816, § 1-1 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) opphever dragonholdskontingenten.

Drengeskatt

I de alminnelige skattebrevene 1660, 1663-1699 blir det skrevet ut skatt på drenger. I 1660 skrives skatten ut med 2 riksdaler av hver dreng. Senere er skattebeløpet satt til 1 riksdaler. I skattebrevene 1663-1667 er det spesifisert at skatten kun gjelder drenger (og fullvoksne karer) som ennå ikke er utskrevet til militæret. I de påfølgende skattebrev gjelder skatten de som ennå ikke er utskrevet og de som ikke har vært ute på tjeneste på tre år. I skattebrev 10. januar 1699 (For. 1683-1699 s. 1242-1243) sies det at man midlertidig skal la være å kreve inn denne skatten. I skattemanntallene er det ofte skilt mellom drenger som tjente for halv og de som tjente for full lønn. I noen skattemanntall kan skillet gå mellom halv- og fullvoksne. Noen ganger omtales også vergemenn og selvfoosterkarer sammen med drengene.

Eikekister

I forordning om begravelser 7. november 1682, § 4, (For. 1670-1683 s. 840-853) bestemmes det at kun de som har adgang til å bli begravd i murte graver får benytte likkister av eik. Ved

forordning 30. november 1717 (For. 1717 s. 142-147) innføres det et generelt forbud mot bruk av eikekister. Men samtidig åpnes det for dispensasjon mot betaling av en avgift til kongen. Avgiften er 4 riksdaler ved begravelse av personer i rangen, adelsmenn og deres koner og barn. For alle andre er avgiften 2 riksdaler. Ved plakat 13. november 1807 (Schou XV s. 751) ble det lagt ned forbud mot enhver bruk av eikekister ved begravelser.

Ekstra hartkornskatt, se Ekstraskatter 14. juni 1713

Ekstra legdspengeskatt 1699, se Regimentsskatt

Ekstraordinær bordskatt, se Bordskatt

Ekstraordinær rostjeneste (den nye rostjeneste)

I skattebrev 12. mai 1700 (For. 1700 s. 21-24) pålegges en ekstraordinær rostjeneste. Skattebrevet er uklart på om skatten er i tillegg til, eller i stedet for, den ordinære rostjenesten som allerede er skrevet ut i det alminnelige skattebrevet. I fogderegnskapene finner man at begge skattene er inntektsført i 1700. Alle proprietærer samt odelsbønder skal til 1. august 1700 betale ½ riksdaler pr. tønne hartkorn, uansett om eieren bor på gården eller ikke. Fritatt er grever og friherrers residenser med tilhørende privilegert gods, hospital- og kirkegods og tiender, preste- og klokkergårder, offisersgårder som er utlagt til standkvarterer og rytter- og dragongodset.

Ekstrapåbud 31. oktober 1757

Ved forordning 31. oktober 1757 (For. 1757 s. 121-128) skrives det ut ulike ekstrapåbud.

- 1: Av jordegods skal det betales en avgift av landskylden som utliknes etter regionale prisforhold på landskyldvarer. Unntatt er grevenes og friherrenes privilegerte gods, adelige setegårder, preste- og kapellangårder, presteenkeseter (ett skippund tunge av inntil et enkesete pr. prestegjeld), sorenskrivergårder (2 skippund tunge) samt virkelig øde gårder av kronens gods og gods som det allerede er bevilget avtak på.
- 2: Av kongs- og kirketiender i privat eie skal det betales 8 skilling pr. tønne korn osv. hvis eieren selv oppebærer nettoinntektene. Hvis eieren bortforpakter tienden, skal det betales 5 % av forpaktningens beløp. Av tiender i Jæren og Dalane fogderi skal det betales 5 % av siste års inntekt.
- 3: Alle sivile, geistlige og verdslige betjenter med gasje eller pensjon av kongens kasse skal betale en avgift av inntekten (inklusive sportler mv.). Av inntekt inntil 100 riksdaler betales 1 riksdaler hver termin, av inntekt på 100-200 riksdaler betales 2 riksdaler og av inntekter over 200 riksdaler betales 5 % av inntekten. Fritatt er pensjonister og andre som tjener under 50 riksdaler i året.
- 4: De som har geistlige og verdslige embeter, men ikke har gasje eller pensjon av kongens kasse, skal hver termin betale 5 % av nettoinntektene av jordegods, tiender og andre inntekter. Unntatt er domkapitlene og geistlige under domkapitlet i Bergen.
- 5: Domkapitlene skal betale et beløp som varierer fra domkapitel til domkapitel.
- 6: Innehavere av en del ulike bestillinger er inndelt i seks klasser som skal betale faste beløp pr. termin.
- 7: De som har benådnings sager (utenom bygdesager), jordegods, reduksjon i toll eller tiende mv. skal til hver termin betale 5 % av benådningens verdi.

- 8: Rangspersoner som ikke nyter gasje eller pensjon og som ikke kommer inn under pkt. 1-2 skal betale i henhold til sin rangsklasse. Enker uten pensjon betaler halv avgift.
- 9: Kjøpstadsinnbyggere som ikke bruker borgerlig næring og som ikke kommer under post 6 eller 8 skal betale etter vilkår og innkomst som bestemt i brev til stiftamtmennene. Unntatt er militære, geistlige og sivile betjenter og pensjonister.

Ekstraskatter 14. juni 1713

Ved forordning 14. juni 1713 (For. 1713 s. 34-39) ble det skrevet ut ekstraskatter i Norge for 1713.

- 1: Alle som eier jordegods skal betale et beløp av hver tønne hartkorn. Beløpet varierer fra distrikt til distrikt (3 - 6 mark dansk). Skatten skal også beregnes av selveiergårder, grevenes og friherrenes privilegerte gods, herregårder og annet privilegert gods. Unntatt er hospitalsgodset, kirkegodset og tiender, presteenkenes benådnings og klokkegårder.
- 2: Sjølegdene nordafjells hvor matrosene er utkommandert skal betale 2 riksdaler pr. legd.
- 3: Av benefisert gods skal det betales odelsskatt og rosstjeneste som av annet proprietærgods.
- 4: Sageierne skal betale 1 riksdaler av hver 1.000 bord som skjæres.
- 5: Av alle kjøpte eller benefiserte bordtiender og alle leidanger skal det betales 8 %.
- 6: Bergverkene skal betale 4 mark dansk av hvert skippund sort kopper eller 24 skilling av hvert skippund rujern som produseres inneværende år.
- 7: En dagskatt skal betales av alle verdslige og geistlige som har middel, bestilling, handel eller næring. I byene skal man betale halvdelen av satsen for foregående dagskatt, på landet en fjerdedel. Unntatt er bøndene, presteenker og utkommanderte soldater og matroser.

Ekstraskatter 10. januar 1721

Ved forordning 10. januar 1721 (For. 1721 s. 8-13) ble en del skatter fra krigstiden fortsatt utskrevet, mens andre ble opphevet. Aksisen av eike-kister og 20 og 30 % avkortning i betjentenes gasje ble helt opphevet for 1721. Krigsstyren ble utskrevet med $\frac{3}{4}$ av satsene fra 1720, samt med visse andre lettelser. Bordskatten ble utskrevet som for 1720.

Ekstraskatt 23. september 1762

Ved skattebrev 23. september 1762 (For. 1762 s. 72-77) ble det utskrevet en ekstraskatt på alle personer som hadde fylt 12 år. I kjøpstedene skulle hver person betale 8 skilling i måneden. På landet skulle et tilsvarende beløp betales kvartalsvis. Skatten for skatteyttere som var for fattige til å betale skulle fordeles på resten av byen eller sognet. På grunnlag av opptatte sognemanntall skulle det lages fogderivise hovedmanntall. Månedlige av- og tilgangslister viste forandringer med hensyn til skatteyttere. Nærmere bestemmelser om av- og tilgangslister er gitt 11. desember 1762 (WB II s. 341) og 28. januar 1764 (WB II s. 366).

Ifølge skattebrevet 23. september 1762 skal militærpersoner ikke innføres i de vanlige manntallene, men føres separat. Unntaket gjelder ikke dimitterte offiserer og underoffiserer, og heller ikke de menige. Nærmere bestemmelser om manntallsføring av losere og militærpersoner er gitt 9. oktober 1762 (WB II s. 332) og 27. november 1762 (WB II s. 339-340). Ved skriv 8. januar 1763 (WB II s. 342-343) ble det bestemt at de sivile betjenter skal manntallsføre og oppebære skatten av en del av sjøetatens mannskaper. Tilsvarende bestemmelser for en del kategorier av offiserer i landetaten er gitt i skriv 14. april 1764. Ifølge brev fra Rentekammeret 20. november 1762 (WB II s. 338) skal finner og almuen i Finnmark være fritatt for ekstraskatten.

Nærmere regler om betaling for barn under 16 år, for fattige og for tjenere med lønn under 10 riksdaler i året er gitt i forordning 7. februar 1764 (For. 1764 s. 16-21) og forordning 2. april 1765 (For. 1765 s. 29-31). Ved anordning 3. juli 1767, § 2 (RK, Ekspedisjonsprot. 1759-1768, s. 921-925) ble ekstraskatten lagt som en heftelse på jord og grunn. Videre ble personer utenfor bondestanden pålagt en forhøyelsesskatt etter vilkår og stand (2 - 20 riksdaler i året).

Ved forordning 14. november 1772 (For. 1772 s. 119-121) ble ekstraskatten avskaffet både i kjøpstedene og på landet, mens rangskatten ble opprettholdt. I stedet ble det innført en frivillig avgift for de neste 6 år, regnet fra 1. januar 1773.

Elg

I jaktforordning 8. mai 1733 (For. 1733 s. 66-72) innføres det en 3-årig generell fredning av elg (§ 3). Deretter skal de som skyter elg melde seg hos fogden med hudene. Fogden skal betale dem 3 riksdaler for store og uskadde huder, 2 riksdaler for andre huder (§ 7).

Engarbeidspenger, se Arbeidspenger

Engskatt (engeslettepenger, fjellslettekatt, myrsletter m.m.)

Noen steder (for eksempel i Selbu) er dette en jordeboksavgift. Andre steder (for eksempel Voss og Nordhordland) er det egne lister over engskatten, jf. de alminnelige skattebrevene i leilendingsskatten. Jf. Husmannsskatt. Ved kunngjøring 17. oktober 1839 (Vogt 9 s. 402-404) blir det bekjentgjort at skatt eller penger av kverner, engesletter, fiskevann, fjellsletter, laksefiskerier, grunner, høysletter, rydninger og skoger skal bortfalle fra 1. juli 1842.

Familielandehjelp (familieskatt)

I skattebrev 18. mars 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 12-16) ble familielandehjelp pålagt alle undersåtter og betjenter, adel, verdslige og geistlige, militære offiserer til og med rittmestere og kapteiner og alle i byene og på landet som eier odelsgoods, alle forpaktere og handlingsfolk i kjøpsteder og ladesteder å betale årlig 2 riksdaler for seg selv og alle husholdsmedlemmer over 12 år. Unntatt er odelsbønder som selv bor på og bruker den jorda de eier. Ved utskrivningen i brev 29. februar 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 32) var beløpet satt til 3 riksdaler. Dessuten skulle alle kvegvoaktere på landet betale 2 mark dansk.

Videre var det i 1675 bestemt at alle kapellaner, degner, kirketjenere, fogder, sorenskrivere, by- og rådstueskrivere, visitører, gemene borgerskap og håndverksfolk skulle betale 1 riksdaler av hver person i husholdet som er over 12 år gammel. I 1676 var skatten gradert

etter inntekt, slik at de med inntekter under 100 riksdaler skulle betale 20 skilling, de med inntekter under 300 riksdaler ½ riksdaler og de med inntekter på 500 riksdaler 1 riksdaler.

I skattebrev 7. juni 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 63-64) og 18. april 1678 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 72-73) påbyr stattholderen at skatten skal utlignes på samme måte som foregående år.

Famileskatt, se Konsumpsjonsskatt

Finneskatt (finneleding, fjellfinneskatt, sjøfinneskatt m.m.)

Finneskatt er brukt om flere typer skatt, slik som pengeskatt av fastboende sjøsamer (sjøfinneskatt) og naturalieskatt av fjellsamene som kom ned til kysten (lappeskatt, sjølapprefrelse). Etter Kalmarkrigen 1611-1613 ble sjøsamene pålagt leidang (finneleding). I de alminnelige skattebrev 1716-1747 vises det til bestemmelsene om skatt av finnene i Vardøhus amt i forordning 6. juni 1691, post 5 (For. 1683-1699 s. 710-716). I denne forordningen er det sagt at finnene skal betale sin skatt og leidang på samme måte som tidligere.

Fiskeri

I alminnelige skattebrev for årene 1660-1667 skrives det ut skatt av personer som driver fiskeri. Skattebrevet for 1660 sier at den som bor ved sjøsiden og bruker fiskeri skal betale 8 riksdaler, men 4 riksdaler hvis fisket er dårlig. I 1661 er beløpene henholdsvis 4 og 2 riksdaler, i 1663 3 riksdaler og 1 ½ riksdaler. I skattebrevene 1664 er beløpet for fiskere satt til 3 riksdaler. Skattebrevene 1665-1667 sier kun at skatten skal være som i 1664.

Fiskeskatt, se Proviantsskatt

Fjellsletteskatt, se Engskatt

Fogdearbeidspenger

Ved forordning 12. september 1763 (WB II s. 354) ble det innført en pengeavgift som avløste høstarbeidsplikten (jfr. Norske Lov 3-12-30). Fogdearbeidspengene utgjorde 18 skilling pr. skip pund tunge etc. Satsene ble justert i enkelte områder ved forordning 20. mai 1766 (WB II s. 409). Ved forordning om jordavgift 1. okt. 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136) ble fogdearbeidspengene opphevet med virkning fra 1. januar 1803. Fogdearbeidspengene er også omtalt som "de nye arbeidspenger".

Folkelønn

I forordning 21. februar 1711 (For. 1711 s. 14-20) pålegges en skatt på "folkelønn". Skattebrevet påbyr at alle forvaltere, fogder, skrivere, fullmektige, lakeier, laugsmedlemmer mv. i kjøpsteder og på landet som har lønn i penger, korn eller lignende skal betale 1/6 av sin inntekt. Bondekarer som er innrullert i militæret er fritatt.

Folkeskatt, se Konsumpsjonsskatt

Fontanger, se Parykkskatt

Forhøyelsesskatt, se Leilendingsskatt

Foring, se Leidang

Formue, inntekt, næring

Ved skattebrev 11. mars 1789 (For. 1789 s. 17-30) blir det utstedt en skatt på formue, inntekt og næring i Norge.

Formuesskatten er en avgift på ½ % av netto formue. Som formue er regnet kontanter, utlånte penger, tiender, fast eiendom, hus, fabrikker, verk og bruk, skip, varer, inventar mv. Det er fritak for: 1) formue tilhørende det offentlige og gudelige stiftelser. 2) kompanier med uttrykkelig fritak for ekstraordinære påbud i krig og fred. 3) umyndiges midler inntil 100 riksdaler. 4) bohav og husgeråd til eget bruk. 5) formue på inntil 4.000 riksdaler som næringsdrivende har stående i egen næringsdrift og som det svares næringsavgift av.

Avgift av embetsinntekter, lønninger, pensjoner: Avgiften er fastsatt til 5 % av viss og uviss inntekt. De avgiftspliktige er delt i tre grupper: 1) Alle embetsmenn. Det er fritak for inntekter under 100 riksdaler samt for inntekt som etter fundas for offentlige stiftelser er fritatt fra ekstraordinære påbud. 2) Personer uten embeter, men som er benådet med beneficer, donasjoner, legater, inntekt av grunn, bygninger eller kapital. Fritakene er de samme som for gruppe 1. 3) Personer i privat tjeneste, slik som inspektører, sekretærer, forvaltere, sagfogder osv. Unntatt er vanlige tjenestefolk, dagleiere mv., samt menn med lønn inntil 20 riksdaler og kvinner med lønn inntil 15 riksdaler.

Næringsavgift skal i kjøpsteder svares av alle som driver borgerlig næring, handel, håndverk, sjøfart, fiske, vertshus osv. Avgiften er 5 % av netto næringsverdi. På landet skal avgiften svares på samme måte som i kjøpstedene, men ikke av jorddyrking eller fiskeri. Militære og sjømilitære som er kommandert fra deres standkvarter, samt deres enker, er fritatt. Personer som betaler formuesskatt av 4.000 riksdaler eller mer er fritatt for næringsavgift. Nærmere bestemmelser om selvangivelser er gitt i forordning 7. mai 1789 (For. 1789 s. 89-90).

Ved forordning 1. mai 1789 (For. 1789 s. 67-75) ble det bestemt at alle som ønsket kunne låne kongen et beløp på tre ganger skattebeløpet. Lånet (inklusive skattebeløpet) skulle forrentes med 3 % p.a., og nedbetales etter en særskilt betalingsplan.

Formuesskatt

Ved forordning 23. august 1743 (For. 1743 s. 68-78) ble det utskrevet en skatt på 2 % av netto formue. Som formue regnes jordegods, tiender, bergverk, sagbruk, gårder, rede penger, utlånte midler, varer, effekter mv. Umyndige med formuer på inntil 1.000 riksdaler er fritatt. Det samme er kapitaler og oktroier med eksplisitt fritak.

Personer som får gasje eller pensjon av kronen skal også betale en andel av gasjen (inklusive "accidenter") eller pensjonen. Denne andelen skal avkortes i lønnen. Personer med inntekter inntil 100 riksdaler er fritatt. For personer med høyere inntekter øker skatteprosenten i takt med inntekten. Ingen skal imidlertid svare mer enn 20 % skatt pr. termin.

Personer uten formue skal i stedet for formuesskatt betale 2 % av sin inntekt, næring og bruk.

Forsterkningskorn, se Kornlån

Fostringspenger til fattigbarn

Ved forordning 9. august 1754 (For. 1754 s. 45-54) om tjenesteplikt for alle som ikke bruker gård eller husmannsplass, §§ 15-17, gis det bestemmelser om at småbarn etter fattige foreldre skal settes til oppfostring.

Fraværende arvinger

Ved kongelig resolusjon 7. februar 1780 (WB II s. 820) bestemmes det at arvelodder som tilfaller fraværende arvinger skal hjemfalle til kongens kasse hvis arvingen(e) ikke melder seg i løpet av 15 år. Ved resolusjon 5. juli 1780 (nevnt i promemoria 22. juli 1780 (WB II s. 833)) åpnes det for at barn, foreldre eller søsken av fraværende arving etter dispensasjon fra Rentekammeret kan få utbetalt den fraværendes arv mot å stille kausjon.

Fredrikshalds oppkomst

I forbindelse med krigsskadene ble det ved forordning 28. desember 1716 (For. 1716 s. 100-103) utskrevet en avgift i Danmark og Norge som skulle brukes til hjelp for Fredrikshald. På landet i Norge skulle det betales 16 skilling av hver fullgård, 8 skilling av hver halvgård og 4 skilling av hver kvartgård. I de norske byene var avgiften satt til 1 % av taksten. Unntatt var de byer og landområder hvor fienden hadde vært.

Frivillig bidrag til kongeboligens oppbyggelse

Christiansborg brant 26. februar 1794. I en bekjentgjørelse 23. juli 1794 (For. 1794 s. 81-82) takker kongen for allerede mottatte frivillige bidrag til oppbygging av slottet og utrustning av orlogsflåten. Regnskap over frivillige bidrag finnes i regnskapene for enkelte fogderier i 1794 eller påfølgende år.

Frivillig gave 14. november 1772, se Ekstraskatt 23. september 1762

Frivillig rytterhold

I brev fra Slottsloven 18. juli 1676 (Statth. C II nr. 4, s. 227a) oppfordres prester, fogder og andre formuende i kjøpsteder sønnafjells til frivillig å utrede hver sin dyktige rytter. De som gjør dette skal være fritatt fra å betale 5 riksdaler i månedlig rytterhold (jf. Rytterhold). Brevet fra Slottsloven viser til stattholderens ordre i missive 9. juli 1676 (ikke funnet).

Førlovspenger

I Norske Lov 5-2-76 er bestemt at når arveparter føres ut av den byen eller stedet der arven er falt, så skal de som fører ut arven førlovs betale 2 lodd sølv til byen eller husbonden. Ved reskript 22. juli 1768 (WB II s. 452) ble arveparter på under 10 riksdaler fritatt for førlovspenger. Ved promemoria 12. mai 1787 (WB III s. 308) spesifiseres det at førlovspenger kun skal betales en gang når samme person utfører flere arver (for eksempel både fars- og morsarv) samtidig. Ved promemoria 17. oktober 1795 (WB III s. 773) spesifiseres det at førlovspenger kun skal betales av arvekapitalen og ikke av renteinntekter.

Førløvspenger ble opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 3-1 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Garnisons- og kjolepenger, se Soldatkjolepenger og Knekteskatt

Geistliges kontribusjon, se Presteskatt

Geistlige og verdslige betjentes gasje

Ved skattebrev 14. mai 1768 (For. 1768 s. 54-57) ble det utskrevet en avgift av alle embetsmenn. Avgiften skal gjelde i to år regnet fra 1. juli 1768. De avgiftspliktige var inndelt i fem grupper med noe ulike utlikningsvilkår. Ved skattebrev 12. juni 1770 (For. 1770 s. 127-130) ble det bestemt at skatten, med noen mindre endringer, skulle fortsette fra 1. juli 1770. Prosentskatt av embetsinntekter ble opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-14 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Generalveimesterpenger, se Veimesterpenger

Gjestgiver- og krohold

I forordning 8. mars 1757, § 3 (For. 1757 s. 26-33), bestemmes det at kun de vertshus som er nødvendige for de reisende skal ha tillatelse til å drive. I løpet av inneværende år må alle innehavere (uansett om de på forhånd har privilegium eller ikke) skaffe seg kongelig bevilling mot å svare en ”billig” avgift.

Grensebekostning (grenseskysspenger)

Ved reskripter 14. april 1752 (WB II s. 120) bestemmes det at utgiftene til reising av grenserøyser mv. skal utliknes på alle de fire stiftene. Ved reskript 20. februar 1767 (WB II s. 420-423) bestemmes det at grensebekostningene, som er utliknet på landskylda, skal opphøre fra det tidspunkt hvor grenseforretningene er fullført.

Grenserydning

I enkelte fogderegnskap fra begynnelsen av 1800-tallet finnes innført avgift for å dekke utgifter i forbindelse med grenserydning mellom Norge og Sverige.

Grønlandske oktroierte kompani

Ved forordning 16. mars 1725 (For. 1725 s. 37-39) blir det gitt påbud om en kontribusjon til fortsatt virksomhet for det Grønlandske oktroierte kompani i Bergen. Alle, unntatt bøndene, skal bidra etter sin formue - ”en gave til å fortsette dette gudelige og nyttige verk”. Kommitterte i hvert stift skal stå for utlikningen.

Handel

I alminnelig skattebrev 16. januar 1661 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.1) skrives det ut en skatt på 2 riksdaler av personer med beskjeden handel. I de alminnelige skattebrevene 1662-1663 sies det at beløpet skal være enten 1, 1 ½ eller 2 riksdaler, avhengig

av den enkeltes vilkår. I de alminnelig skattebrev 1673-1675 sies det at bønder som bruker handel også skal betale 2 riksdaler i skatt for dette (jf. Bondesønner med handel).

Hartkornskatt, se Ekstraskatter 14. juni 1713

Hestehjelpspenger

Fra opprettelsen av dragonordningen hadde utrederne plikt til å stille hest til disposisjon for dragonen. I henhold til reskript 14. oktober 1711 (WB I s. 382) ble det opprettet hjelpekasser for oppsitterne i utrederkvarterene sønnafjells. Hver oppsitter skulle årlig betale inn en slettdaler (64 skilling). Ved reskript 20. mars 1764 (WB II s. 367, RG III s. 102-104) bestemmes det at legd- og dragonkassens inntekter fra 1. mars 1764 skal gå til kongens kasse. Fra samme tidspunkt kan man finne hestehjelpspenger regnskapsført av fogden. Hestehjelpspenger ble opphevet sønnafjells ved lov 25. september 1845 (Love 1845-1847, 1845 nr. 44) og nordafjells ved lov 20. april 1872 (Love 1872-1874, 1872 nr. 4b).

Hester som ihjelslås (skutte hester)

Ved plakat 16. juli 1788 (For. 1788 s. 232-233) gis det bestemmelser om at syke hester skal slaktes og kadavrene begravnes. Før slakt skal hestene vurderes og eventuell erstatning fastsettes. Erstatninger på inntil 100 riksdaler skal utliknes på amtet. Større beløp enn dette skal fordeles på stiftet. Det samme gjaldt utgifter til hestemedisin. Nærmere bestemmelser om erstatning for ihjelslåtte hester er gitt ved plakat 20. desember 1793 (For. 1793 s. 171-173).

Hesteskatt (eller stallskatt), se Konsumpsjonsskatt

Hesteskatt

Ved skattebrev 2. april 1692 (For. 1683-1699 s. 787-793) ble det skrevet ut en skatt på 3 ort av hver hest eller hoppe i kjøpsteder og ladesteder. Vanlige folk var imidlertid fritatt. I skattebrev 1. desember 1699 (For. 1683-1699 s. 50-57) og 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45) skrives det ut en hesteskatt på samme måte som i 1692. I skattebrev 23. august 1743 (For. 1743 s. 68-78) ble hesteskatten skrevet ut med 2 riksdaler av hver hest eller hoppe i stiftsbyene og med 1 riksdaler i andre byer. Fattige borgere som bruker hester til husbehov er fritatt.

Hjelpeskatt til Fredrikshald, se Fredrikshalds oppkomst

Hjelpeskatt til Værøy og Røst

Dette var en avgift på prestene innført i fogderegnskapene for Senja og Troms fogderi fra tidlig på 1700-tallet. Avgiften er innført i samme manntall som den ordinære presteskatten. Skattebrev er ikke funnet.

Hjelpeskatt til Viborg, se Brannstyr (til Viborg) 1727-1728

Hjelpeskatt til Øvre og Nedre Romerike samt Follo fogderi

Ved kongelig resolusjon 23. november 1722 (RK, Rel.res.prot. 1722 nr. 136) ble innbyggerne i de områder av Akershus, Kristiansand og Bergen stift som ikke var herjet av fienden pålagt å yte en hjelpeskatt til allmuen i Øvre og Nedre Romerike samt Follo fogderier. Av hver fullgård i Akershus stift skulle det betales ½ riksdaler, mens man i Bergen og Kristiansand slapp med å betale 24 skilling. Skatten omtales også som Oppreisningspenger.

Husleieskatt

Ved skattebrev 1. desember 1699 (For. 1683-1699 s. 50-57) og 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45) bestemmes at de som har leiegård i kjøpstad hvor de selv ikke bor, skal gi ¼ av sine leieinntekter i husleieskatt.

Husmannsskatt

I de allminnelige skattebrev 1660-1747 skrives det ut en personskatt på husmenn. Hvilke kategorier som var omfattet av skatten, varierer over tid og lokalt. Fram til 1670 pålegger skattebrevene at husmenn og strandsittere som bruker jord skal skatte av jorda etter gårdens

skyld. Alminnelig skattebrev 8. mars 1671 (RK, Roa, Skattevesen pk. 2, del 2 s. 39-44) fastslår at husmenn som bor på leilendingsgårder ikke selv skal betale husmannsskatt, men være leilendingen til hjelp. Fra og med 1724 viser skattebrevene til en forordning av 1723 som fritar personer som er innskrevet i sjøinnrulleringen (forordningen ikke funnet).

I skattebrevet 1660 utliknes det 2 riksdaler av husmenn, mens det i skattebrevene 1661-1663 utliknes 1 riksdaler av husmenn med avl/håndverk og ½ riksdaler av husmenn uten avl. Alminnelig skattebrev 1664 fastsetter skattebeløpet for husmenn med håndverk/næring til 2 riksdaler, for husmenn uten næring eller håndverk til ½ riksdaler (48 skilling). Dette gjelder både husmenn på landet og husmenn og strandsittere som ikke er borgere i uthavner og i ladesteder. Disse satsene er brukt i skattebrevene til og med 1747. I de alminnelige skattebrev for 1740-1747 sies det at nyryddede jorder nordafjells, og særlig i Bergen stift, skal være skattefrie hvis det ikke hører skog til dem.

Ved kongelig resolusjon 14. mars 1792 (RK, Rel.res.prot. 1792, nr. 17) blir det bestemt at plasser i allmenning ikke skal skyldsettes hvis skylda blir så lav at skatten på den ikke overstiger 1 riksdaler. Av hus som ligger ved mindre plasser som er taksert til engesletteskatt, og som brukeren selv eier og bor i, skal det utredes husmannsskatt. Hvis en allmenningplass som ikke er taksert til engeslettskatt ligger ved siden av et hus som det svares husmannsskatt av, skal også plassen ansettes for husmannsskatt.

Ved promemoria 4. mars 1806 (WB IV s. 577) fritas umatrikulerte rydningsplasser i allmenninger for husmannsskatt. Husmannsskatten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-7/10 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Høyskatt og kornskatt

I skattebrev 5. august 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 18-19) utlignes det 1,5 vinterlass høy pr. fullgård til rytteriets, dragonenes og artilleriets hester. Andre gårdsklasser skal yte etter forholdstall. I skattebrev 6. oktober 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 25-26) skrives det ut en kornskatt på 1 tønne bygg av alle gårder, mens halv- og kvartgårder skal levere etter forholdstall. I stedet for bygg kan skattyterne levere angitte mengder av andre kornvarer, kjøtt, fisk eller smør.

I brev 3. november 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 53-55) pålegges det en skatt på 1 tønne bygg og 1 ½ lass høy av alle fullgårder på samme måte som foregående år. Brevet spesifiserer verdiforhold som skal gjelde hvis skatteyterne ønsker å betale med andre typer matvarer eller penger.

I brev 24. august 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 65-66) skrives det ut høy- og kornskatt for henholdsvis 1677 og 1678. I skattebrevet for 1678 åpnes det for at man i Bergen og Kristiansand stift kan betale 2 ½ riksdaler for hver tønne bygg, og at det for hvert lass høy skal betales 2 riksdaler.

Høy- og kornskatten oppheves ved alminnelig skattebrev 29. mai 1679 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 81-82).

Håndverkerskatt

I de alminnelig skattebrev 1660-1667 skrives det ut håndverkernes skatt med faste satser pr. skatteyster. I 1660 var beløpet 4 riksdaler for håndverksmenn, mens det 1661-1662 var 1 riksdaler. I 1663 skulle husmenn med håndverk og håndverkere betale 2 riksdaler og de uten håndverk (!) ½ riksdaler. 1664-1667 skal husmenn med håndverk og håndverkere på landet betale 2 riksdaler. Fra 1681 omtaler skattebrevene kun husmann med håndverk (se husmannsskatten). I kongelig resolusjon 13. juni 1782 (WB III s. 45-46) sies det at skatten ikke skal utliknes på slike håndverkere som i enhver bygd anses for nødvendige. Skatt av håndverkere oppheves med skatteloven 1. juli 1816, § 1-7/10 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Ildstedskatt

I skattebrev 17. januar 1688 (For. 1683-1699 s. 391-395), 5. februar 1689 (For. 1683-1699 s. 491-496), 15. februar 1690 (For. 1683-1699 s. 584-590) samt 2. april 1692 (For. 1683-1699 s. 787-793) ble det skrevet ut ildstedskatt. Skatten skal beregnes av alle ildsteder (skorsteiner, ovner, bryggekjeler m.m.) med unntak av de som tilhører vanlige bønder. Skattebeløpet varierte noe ved de ulike utskrivninger. Når setegårder var bortforpaktet, skulle forpakter og eier hver gi halv ildstedskatt.

Ved skattebrev 1. desember 1699 (For. 1683-1699 s. 50-57) og 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45) ble det utskrevet en skatt på 4 mark av hvert ildsted. Var boligen bebodd av en familie, skulle maksimum fire ildsteder beskattes. Hvis den var bebodd av flere familier, var maksimumstallet seks ildsteder. Skatten skulle betales av beboer. Leieboere kunne kreve halve skattebeløpet refundert av utleier.

Ved skattebrev 6. mai 1812 (For. 1812 s. 147-157) ble det utskrevet en ildstedskatt av alle ildsteder i værelser, bryggerier, bakerier, smier mv. i kjøpsteder, ladesteder og utliggersteder. Skattebeløpet varierte med størrelsen på værelsene og antall ildsteder i disse. Skatten skal innkreves hos eieren, som så kan kreve erstatning hos leietaker. Unntatt fra skatt er offentlige bygninger, men ikke embetsboliger. Videre har almissemenn og arbeiderenker og pensjonister av bergalmuen på Kongsberg fritak. De som har innkvartert offiserer i minst tre vintermånedene får avkortning for den del av huset som brukes til innkvartering. Ildstedskatten etter forordning 6. mai 1812 ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-21 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22). Ifølge skatteloven var denne skatten ikke innkrevd siden 1. januar 1813.

Innkomst, se Formue, innkomst og næring

Innkommstskatt i 8 år

Ved forordning 8. februar 1810 (For. 1810 s. 40-46) ble det innført en alminnelig inntektsskatt som skulle gjelde i 8 år regnet fra 1. juli 1810. Skatten omfattet inntekt både av kapital, jordeiendom, hus og gård, embetsmenns lønn og pensjon og inntekt av bruk og næring i penger eller naturalier - også det man anvendte til eget underhold. Avgiften var 4 % av netto penge- og naturaliainntekter utover fribeløp som varierte for ulike grupper av skatteyster. De skattepliktige skulle levere selvangivelser.

Nærmere bestemmelser om beregning av inntekstsskatten er gitt ved plakat 30. april 1810 (For. 1810 s. 141-143) og i promemoria 27. oktober 1810 (WB IV s. 890). Ved forordning 24. april 1811 (For. 1811 s. 59-61) bestemmes det at 4 % av netto skal betales forlods av priser som etter kaperreglement 28. mars 1810 (For. 1810 s. 82-95) selges ved offentlig auksjon.

I forordning 6. juni 1811 (For. 1811 s. 124-128) oppheves den del av inntektsskatten som svares av jordbruk med virkning fra 1. januar 1811. Inntektsskatten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 2 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22). Det angis her at skatten ikke har vært innkrevd siden dette årets begynnelse.

Innkvarteringsomkostninger, se Skattkammeravdragsfondet

Innkvarteringspenger, se Standkvarterpenger

Jordavgiften 1802

Ved forordning 1. oktober 1802 (For. 1802 s. 125-136) ble det innført en avgift på jord, tiender og kjøpstadhus som skulle gjelde fra 1. mars 1803. *Jordavgiften* skulle beregnes på all matrikulert og umatrikulert jord både på landet og i kjøpsteder. Også eiendommer som hadde fritak fra andre skatter og avgifter skulle pålegges avgift. Forordningen gir detaljerte bestemmelser om beregning av beskatningsgrunnlag og utregning av avgiften. Avgiften ble også lagt på tiender. Ved rentekammerpromemoria 14. mai 1803 (WB IV s. 413) fastslås det at husmannsplasser som er solgte, bortbykslede eller festet på livstid skal ansettes for seg, mens andre husmannsplasser skal beregnes under de gårder de hører til. Ved resolusjon 28. mars 1804 (WB IV s. 458) bestemmes at festningsverk og jord utenfor disse er fritatt fra jordavgiften.

I 1802 ble det også lagt en *avgift på hus i kjøpsteder, ladesteder og utliggersteder*, - men ikke i bergstedene. Det er gitt detaljerte bestemmelser om beregning av avgiften ut fra bygningenes art, grunnareal og verdi. I forordning 6. juni 1811, § 3 (for. 1811 s. 124-128) ble det bestemt at alle bygninger (med visse unntak) i kjøpsteder, ladesteder og utliggersteder som i henhold til forordningen 1. oktober 1802 skulle svare bygningsavgift dessuten skulle svare en tilleggsavgift på 16 skilling pr. 100 riksdalers verdi. Denne bygningsavgiften ble ved forordning 9. juli 1813 (For. 1813 s. 313-319) opphevet fra og med 1. januar 1813 og inntil videre.

Endringer i avgiftene ble gitt ved forordning 21. oktober 1803 (For. 1803 s. 152-153), forordning 6. juni 1806 (For. 1806 s. 39-40), forordning 8. april 1808 (For. 1808 s. 24-25), forordning 6. juni 1811 (For. 1811 s. 124-128) og ved forordning 6. mai 1812 (For. 1812 s. 147-157). Jordavgiften etter forordning 1. oktober 1802 og forhøyelse 6. mai 1812 ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-19 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Justiskassen

Ved forordning 23. desember 1735 (For. 1735 s. 183-188) ble det opprettet en justiskasse. Til denne skulle innbetales ulike avgifter og forhøyelesavgifter, blant annet: avgift for rett til selv å utnevne kommissærer i egne saker, forhøyelesavgift for utskrifter av ulike typer resttdokumenter, utstedelse av stevninger, skiftebrev og lignende, avgift for utvirkning av befalinger i Danske Kanselli og for å få oppreisning eller bevilling til å produsere nye dokumenter i overrettssaker. Også en avgift for bestalling på tittel eller tjeneste ved justisen skulle innbetales. Endelig skulle det ved skjønn avgjøres om spesielt store bøter skulle innbetales til Justiskassen. Ved forordning 18. april 1738 (For. 1738 s. 27-30) bestemmes det at inntektene skal sendes via nærmeste fogd, stiftamtstue eller kasserer.

Kapitler

I de bevarte skattebrev for kapitlene i perioden 1660-1679 samt i de alminnelige skattebrev 1680-1747, skrives det ut en skatt av alle ordinære kapitlensmedlemmer og alle som har beneficer ved kapitlene. Skatten var 350 riksdaler av kapitlet i Oslo, 300 riksdaler i Trondheim, 300 riksdaler i Bergen og 150 riksdaler i Stavanger/Kristiansand. Innen hvert kapitel skal skatten fordeles etter den enkeltes inntekt. De samme beløp finner man også igjen i skattebrev til kapitlene i tiden før 1660. Skatten av kapitler (og geistligheten) omtales noen ganger som landskatt.

Karosseskatt, se Vognskatt

Kjøtteskatt, se Proviantskatt

Knekteskatt (knektebefrielsesskatt, garnisonsskatt)

I regnskapene fra Trondheim stiftamtstue finnes det for året 1663 regnskaper over knekteskatt. I skattemanntallet for Strinda er det vist til ”den maate som Ao 1646 var anordnet”. Dette viser trolig til kongebrev 17. juli 1646 (NRR VIII s. 430-432). Her er det bestemt at hver legd som holder en knekt i fredstid skal betale 1 månedssold i penger i stedet for at deres sønner utskrives og at legden påføres utgifter i forbindelse med reise til mønstringsplassen mv. I flere av regnskapene fra 1663 er det imidlertid sagt at skatten utgjør ½ riksdaler pr. fullgård, 1 ort 8 skilling pr. halvgård, 1 ort pr. ødegård eller 16 skilling pr. halvødegård, men at offisersgårder, rytterkvarterer, prestenes avlsgårder mv. er fritatt. Det er også angitt at skatten er gitt etter generalens ordre (ikke funnet). Det er også anført at skatten er utskrevet på samme måte som i 1662.

Konsumpsjonsskatt (med familie- og folkeskatt, hesteskatt/stallskatt, kopulasjonspenger/vielsespenger)

Konsumpsjonen ble innført ved forordning 8. november 1680 (For. 1670-1683 s. 554-566) og var en avgift på ulike vareslag som ble innført og forbrukt i byene. Byene ble dessuten pålagt folkeskatt. I landdistriktene besto konsumpsjonen av familie- og folkeskatt og hesteskatt/stallskatt. Videre ble det innført kopulasjonspenger/vielsespenger. En del endringer ble gjennomført ved forordning 24. januar 1682 (For. 1670-1683 s. 726-739). Ved forordning 22. desember 1761 (For. 1761 s. 102-109) om konsumpsjon på landet omgjøres bestemmelsene for landdistriktenes vedkommende. Av andre viktige bestemmelser om konsumpsjonen kan nevnes:

- Skriv 19. mars 1763 (WB II s. 345) fritar borgerleiene i Nordlandene for konsumpsjon- og folkeskatt.
- Resolusjon 15. juli 1766 (WB II s. 412) fritar de sivile betjenter i Nordlandene for konsumpsjon- og folkeskatt av deres gårdfolk.
- Resolusjon 22. mars 1768 (WB II s. 445) bestemmer at når gårder på landet eies av borgere eller andre kjøpstadsinnbyggere som lar gården drive med egne folk fra byene eller daglønnere, så skal det det svares konsumpsjonsskatt etter forordning 1761, 1. post, § 1, samt folkeskatt og stallavgift for en dreng og en pike.
- Skriv 17. desember 1768 (WB II s. 462) til amtmannen i Nordlandene fritar jekteskipperne som ikke driver handel for konsumpsjon- og folkeskatt.
- Resolusjon 24. juli 1770 (WB II s. 493) fritar misjonærene i Nordlandene for konsumpsjon og folkeskatt.
- Resolusjon 5. oktober 1785 (WB III s. 222) bestemmer at utenbysborgere på landet i Norge som driver utenrikshandel skal betale 3 riksdaler i konsumpsjonsskatt.
- Plakat 23. januar 1793 (For. 1793 s. 5-6) gir nærmere bestemmelser om forordning 22. desember 1761, 1. posts 1. artikkel om hva slags underbruk og tvebruk som er konsumpsjonspliktige.

Forordning 9. juli 1813, § 13 (For. 1813 s. 313-319) opphever konsumpsjonskatt (med hesteskatt) og folkeskatten på landet etter forordning 22. desember 1761 med virkning fra 1. januar 1813. Kjøpstadskonsumpsjonen ble opphevet ved lov 7. august 1827, § 2 (Love 1827-1829, 1827 nr. 25) fra 1. januar 1828.

a) *Konsumpsjon i byene*: Dette var en omsetningsavgift på varer som ble innført til kjøpsteder og ladesteder. Avgiften skulle normalt betales av selger, men avgift av tiende- eller landskyldvarer skulle betales av mottaker. Bestemmelsene ble supplert av en rekke enkeltvedtak som påla avgift på nye varer, fritok varer fra avgift eller endret avgiftsnivået på enkeltvarer. Videre kom det en rekke reguleringer om oppbørsel og bortforpaktning av konsumpsjonen mv. Mer gjennomgående endringer i konsumpsjonsordningen i byene finner først sted helt på slutten av 1700-tallet og på 1800-tallet.

-Forordning 1. februar 1797 (For. 1797 s. 122-290) om toll og kjøpstadkonsumpsjon i Danmark og Norge.

-Forordning 21. oktober 1803 (For. 1803 s. 153-155) om tillegg til toll og konsumpsjonsavgiftene i Danmark og Norge - hvor kjøpsteds- og landkonsumpsjonen forhøyes med 12,5 %.

-Forordning 6. juni 1806 (For. 1806 s. 39-40) for Danmark og Norge der toll og konsumpsjonsavgiften etter forordning 21. oktober 1803 forhøyes med ytterligere 12,5 % av det opprinnelige beløp.

-Forordning 23. oktober 1811 (Schou XVII s. 788-797) der kjøpstadskonsumpsjonsavgiften er nærmere bestemt.

Skatteloven 7. august 1827, § 2 (Love 1827-1829, 1827 nr. 25) opphever konsumpsjonsavgiften i byene med virkning fra 1. januar 1828.

b) *Konsumpsjon på landet (familie- og folkeskatt)*

Familieskatt på landet: Avgift pr. person over 12 år i skatteyterens familie og hushold (eventuelt inkludert tjenestefolk). Bestemmelsene er stort sett like i forordningen 1680 og 1682. De skattepliktige var i forordningen 1682 inndelt i 5 grupper, og omfattet ulike embetsmenn, beboere på setegårder og sagbrukere med ansatte arbeidere.

Ved forordning 22. desember 1761 bestemmes det at skatten skal betales av alle i husholdet over 12 år. Ingen person skal betale konsumpsjonsskatt av mer enn to barn. De skattepliktige inndeles nå i 6 klasser. Skatten ble nå lagt på flere typer embetsmenn og også personer i ladesteder og uthavner som driver borgerlig næring.

Ved forordning 9. juli 1813, § 13 (For. 1813 s. 313-319) oppheves konsumpsjon- og folkeskatt fra 1. januar 1813 og inntil videre.

Folkeskatt på landet: Folkeskatten på landet var en skatt av tjenestefolk, betalt av husbonden, men med fullmakt i skattebrevet til å avkorte beløpet i lønna. Skatten er i 1682 inndelt i åtte klasser som omfatter ulike typer embetsmenn, forvaltere og tjenere, men også de som er i stand til å ta i bruk gårder eller hus og som ikke er i virkelig tjeneste. Unntatt er de som tjener bøndene, enten det er deres egne barn eller andre, samt utskrevne soldater og båtsmenn. Også gamle, svake og vannføre uformuende personer er fritatt.

Skattebrevet 1761 presiserer at folkeskatten kun skal betales av tjenestefolk. De skattepliktige er inndelt i tre grupper, som også omfatter føderådsfolk, innerster og alle løse og ledige personer som er tjenestedyktige og som ikke fører eget hushold. Fritatt er bønder som ikke driver annen næring, husmenn med egen bopæl, tidligere kjøpmenn og håndverkere som nå lever av gårdsbruk, gjestgivere som er bønder, håndverkere som produserer til bondens bruk,

skoleholdere og klokkere, virkelige offiserer som bor på bondegårder og avtakkede offiserer som lever av gårdsbruk, innrullerte matroser som ikke driver gjestgiveri el.l., privilegerte fabrikker og manufakturer, fattige enker av alle stender og personer med særlig bevilling.

Ved forordning 9. juli 1813, § 13 (for. 1813 s. 313-319) oppheves konsumpsjon- og folkeskatt fra 1. januar 1813 og inntil videre.

c) *Folkeskatt i kjøpsteder og ladesteder*: Folkeskatten i byene ble likt utskrevet i de to skattebrevene fra 1680/1682. Skatten i byene er i hovedsak samsvarende med skatten på landet, men med noe annerledes satser. Nøyere bestemmelser om folkeskatt i byene er gitt i resolusjon 23. august 1777 (WB II s. 731). Avgiften ble fjernet ved forordning 1. februar 1797, § 21 (For. 1797 s. 122-290).

d) *Hesteskatt/stallskatt*: Forordningen 1680 pålegger hesteskatt på alle familier som omfattes av konsumpsjonsskatten. De skattepliktige skal betale 3 mark dansk pr. termin, uansett hvor mange hester de har. Bestemmelsen gjentas i forordningen 1682.

I 1761 settes avgiften normalt til 1 riksdaler av hver stall. Eiere av sager på landet skal betale stallskatt i forhold til sagenes kvantum med 10 skilling pr. 1.000 bord. Unntatt er sager hvor det kun skjæres til bygdas behov.

e) *Kopulasjonspenger/vielsespenger*: Ved forordningene om konsumpsjonsskatt 1680/1682 ble det innført en avgift som skulle betales av brudgommen ved ekteskapsinngåelse, men med sosialt varierende satser. Unntatt er soldater, båtsmenn, bønder og allmuen på landet.

Ved skattebrev 22. desember 1761 (For. 1761 s. 102-109) ble de som skal yte kopulasjonspenger inndelt i 5 grupper. Unntatt er soldater, matroser, bønder, bergverksbetjenter mv. Brudgommen skal betale avgiften. Nærmere avklaring av hvem som er skattepliktige er gitt i skriv 13. juni 1765 (WB II s. 391). Ved resolusjon 11. juni 1776 (WB II s. 681) bestemmes det at sivile betjenter ved militæretaten skal betale kopulasjonspenger.

Vielsespenger avskaffes ved forordning 12. september 1792 (For. 1792 s. 175).

Kontribusjon, se Leilendingskatt

Kopperskatt

Ved skattebrev 31. mars 1674 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 2-6) ble det utskrevet en skatt for å skaffe kopperkanoner til flåten. Den ble pålagt 1) alle som eier jord (utliknet etter rostjenestetaksten), 2) superintendentene (pr. person), 3) proster, prester og residerende kapellaner i byer og på landet (pr. person), 4) byboere (etter formue). De fastsatte mengder kopper/pengesummer skal fordeles over de tre årene 1674-1676. Adelen kan i stedet for skatt levere ferdige kanoner. Alminnelig skattebrev 29. februar 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 38-44) sier at kopperskatten skal oppkreves på samme måte som foregående år, mens alminnelig skattebrev 9. mars 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 59-60) bestemmer at kopperskatten ikke lenger skal oppkreves.

Koppeskatt

Ved ulike anledninger ble det på slutten av 1600-tallet og i 1711 utskrevet koppeskatter. Koppeskattene ble alltid skrevet ut sammen med andre påbud: *Kopp- og kvegskatt*: 16. desember 1682 (For. 1670-1683 s. 858-863), 25. oktober 1684 (For. 1683-1699 s. 149-153), 11. desember 1685 (For. 1683-1699 s. 243-247). *Kopp-, kveg- og ildstedskatt*: 17. januar 1688 (For. 1683-1699 s. 391-395), 5. februar 1689 (For. 1683-1699 s. 491-496), 15. februar 1690 (For. 1683-1699 s. 584-590). *Kopp-, hest- og ildstedskatt*: 2. april 1692 (For. 1683-1699 s. 787-793). *Kopp- hest-, ildsted-, rentepenger- og husleieskatt*: 1. desember 1699 (For. 1683-1699 s. 50-57), 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45). *Atskillige ekstraordinære påbud*: 23. august 1743 (For. 1743 s. 68-78).

Utlikning 1682-1692: Koppeskatten ble ifølge skattebrevene lagt på alle som ikke hørte til allmuen på landet. Siden skattebrevene gir en positiv oppregning av de gruppene som skulle skattlegges, framgår det implisitt at allmuen i byene også var unntatt. Koppeskatten skulle betales med bestemte beløp pr. person i familien og tjenestefolk. Beløpene er gradert etter rang og stand. Satsene og hvilke grupper som skulle betale, kunne variere fra gang til gang. Høyeste sats var lagt på personer i rangen. Ved forordning 11. mars 1686 (For. 1683-1699 s. 261) trekkes utskrivningen av 11. desember 1685 tilbake.

Ved skattebrev 1. desember 1699 (For. 1699 s. 50-57), 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45) og 23. august 1743 (For. 1743 s. 68-78) skrives det på nytt ut engangs koppeskatt etter omtrent samme system som tidligere.

Kopulasjonspenger/vielsespenger, se **Konsumpsjonsskatt**

Kornlån (forsterkningskorn, kornstøtte, utfestingskorn)

I brev 3. mars 1741 (Akershus amt, kopibok 5) gir stiftamtmann Rappe i Akershus stift ordre om at man skal dele ut korn fra de militære magasinene på Akershus og i Fredrikstad til trengende. Allmuen skal gi forsikring om at de enten skal betale 64 skilling pr. tønne eller levere tilbake et tilsvarende kvantum senere. I brev 10. juni 1741 (Akershus amt, kopibok 5) og 14. mars 1742 (Akershus amt, kopibok 5) beordrer Rappe at man også skal dele ut korn som hadde blitt sendt opp fra Danmark. Regnskap over restanser på kornlån 1741-1743 finnes i fogderegnskapene i lang tid framover (for eksempel i Øvre Romerike til 1755).

Resolusjon 30. juli 1772 (RK, Rel.res.prot. 1772, nr. 73) bestemmer at myndighetene skal sende havre til Norge. Amtmennene skal kunne låne ut korn til allmuen, - også til husmenn og andre som ikke kunne stille sikkerhet i fast eiendom eller skaffe kausjonister. Regnskaper for kornlån 1772-1773 kan man finne i fogderegnskaper så sent som 1809 (Nedre Romerike).

Ved kongelig resolusjon 17. april 1799 (RK, Rel.res.prot. 1799, nr. 28) blir det bestemt at det mot kausjon kan lånes ut høy fra magasinene i Norge til allmuen. I resolusjon 15. februar 1799 (RK, Rel.res.prot. 1799, nr. 11) gis det tillatelse å utlevere havre mot kontant betaling eller kausjon. Videre tillates det å selge i små partier fra magasinene på Akershus, Fredrikshald og Fredrikstad.

Regjeringskommisjonen bestemte 18. mars 1808 (Regjeringskommisjonen, 1. ktr., Deliberasjonsprot. 2, s. 256b-258b) at en del av kornet i de militære magasiner skulle anvendes til privat bruk. De trengende måtte ha attestasjon fra presten og kausjon. I brev 17.

september 1808 (Regjeringskommisjonen 1807-1810, 1. kontor, Korrespondanseprot. 2, s. 229b-231b) oppfordrer Regjeringskommisjonen landallmuen sønnafjells til å innlevere korn til de kongelige magasiner mot kontant betaling eller senere tilbakelevering in natura.

Kornskatt, se Høy- og kornskatt, Krigsstyr

Krigshjelp (jf. Krigsstyr)

En befaling fra stattholder Gyldenløve 25. august 1683 (Statth. CII nr. 4 s. 334a-334b) pålegger en krigshjelp. Brevet viser trolig til den krigshjelpen som ble pålagt i Danmark ved skattebrev 28. juli 1683 (For. 1683-1699 s. 24-26). Skatten ble utliknet på alle i kjøpstedene med midler, stilling, rentepenger eller næringsinntekter, og på landet på de som har flyttet dit fra kjøpstedene, de som driver handel eller næring og alle andre som betaler konsumpsjon.

Krigsstyr 1676-1683 (jf. Krigshjelp)

I perioden 1676-1683 ble det skrevet ut krigsstyr: 26. oktober 1676 (Statth. C II nr. 4), 18. april 1678 (Statth. C II nr. 4), 3. juli 1679 (Statth. C II nr. 4), 15. oktober 1679 (Statth. C II nr. 4), 23. oktober 1679 (Statth. C II nr. 4), 28. juli 1683 (For. 1683-1699 s. 24-26). Det er uvisst om krigsstyr omtalt i forordninger 28. desember 1676 (For. 1670-1683 s. 330-332), 15. januar 1678 (For. 1670-1683 s. 382-383), 28. oktober 1678 (For. 1670-1683 s. 415-416), 7. juni 1679 (For. 1670-1683 s. 432-433) og 20. august 1679 (For. 1670-1683 s. 438-440) dreier seg om Danmark eller Norge eller begge land. Brevet av 15. januar 1678 viser dessuten til et brev 20. februar 1677 (ikke funnet).

I skattebrev 1676 pålignes krigsstyren alle på landet eller i kjøpstad som har noenlunde middel, bestilling eller næring. Unntatt er den vanlige bonde. Skatteysterne inndeles i flere klasser som skal betale et visst beløp pr. dag. I skattebrevet 1678 påbys at skatten skal svares på samme måte som foregående år. Skattebrevene 1679 viser til utskrivningen i Danmark, hvor det er utskrevet halv krigsstyr.

Utlikning 28. juli 1683: Alle i kjøpstedene som har midler, stilling, rentepenger eller næring, og på landet alle som har flyttet dit fra byene eller som driver handel eller næring, samt alle andre som etter konsumpsjonsforordningen skal betale konsumpsjon.

Krigsstyr 1712-1721 (dagskatt)

I perioden 1712-1721 ble det skrevet ut krigsstyr: 13. april 1712 (For. 1712 s. 11-12), 14. juni 1713 (For. 1713 s. 34-39), 19. mai 1714 (For. 1714 s. 29-34), 23. april 1715 (For. 1715 s. 29-32), 11. august 1716 (Statth. D Ia pk. 12, nr. 2952), 12. april 1717 (Statth. D Ib pk. 15), 26. april 1718 (For. 1718 s. 81-84), 19. desember 1718 (For. 1718 s. 154-157), 3. februar 1720 (for. 1720 s. 29-34), 10. januar 1721 (For. 1721 s. 8-13). Krigsstyren 1713 inngår som en del

av skattebrev 14. juni 1713 om ekstraskatter. Utskrivingen 10. januar 1721 inngår som en del av ekstraskatten for dette året.

I skattebrevet 1712 er det sagt at skatten skal betales av alle. Videre er det presisert at det gjelder de i byene som har noen middel, bestilling, handel eller næring, samt allmuen på landet. Etter skattebrevet 1713 skal bøndene være fritatt. Ved reskript 28. juni 1713 (WB I s. 390) bestemmes det at soldatene i brigader Buddes regiment skal være fritatt da de er i kongens tjeneste. I skattebrevet 1714 presiseres det at allmuen er fritatt, men at unntaket ikke gjelder bondelensmenn og formuende bønder. Heretter blir det gjentatt at beskatningen skal omfatte alle personer med formue eller inntekt. Den videre spesifisering av hva som menes med dette varierer en del.

I skattebrevet for 1712 ble skatten opprinnelig skrevet ut til fire kvartaler. Etter kongelig befaling 31. oktober 1713 (Avskr.saml., bd. 111, nr. 21372, s. 333) ble krigsstyren 1712 redusert til tre kvartalers skatt, så sant skatteyteren hadde betalte hele skattebeløpet innen årets utgang. Geistligheten slapp med halv skatt. I 1713 skulle innbyggerne i byene og de kondisjonerte på landet betale for 2 kvartaler, mens allmuen skulle betale $\frac{1}{4}$ av takseringsbeløpet fra 1712. I 1714 og 1715 skulle kjøpstadsinnbyggere og kondisjonerte betale for tre kvartaler, mens formuende bønder skulle betale for to kvartaler. Fra og med 1716 sendte man (som nevnt i skattebrevene) opp årlige takseringer fra København som sier hvor mye som skal ytes av de enkelte byer, fogderier, geistligheten i de enkelte stift osv. Fordelingen innen de enkelte grupper skjer lokalt. Ved kongelig resolusjon 14. august 1715 ble det bestemt at sivile og militære betjenter skulle takseres særskilt (resolusjonen er ikke funnet). I skattebrevene er det store variasjoner fra år til år om hvem som skal få fritak fra eller moderasjon i skatten.

Krigsstyren ble opphevet ved forordning 17. februar 1722 (For. 1722 s. 37-38).

Krohold, se Gjestgiveri

Kurpenger (utgifter til syke)

Reskript til Akershus stiftamt 20. mai 1774 (WB II s. 584-585) bestemmer at det skal utredes en avgift av amtet for å dekke utgiftene til behandling av veneriske sykdommer hos uformuende personer. Ved reskript 24. mars 1779 (WB II s. 793) bestemmes det at en tilsvarende avgift skal utliknes på prestegjeld, fogderi eller amt etter behov for å dekke utgiftene til veneriske pasienter som må sendes til Trondheim for behandling. Et eksempel på en mer lokal utskrivning er reskript 20. oktober 1758 (WB II s. 258) hvor det bestemmes at tilsvarende utgifter skal utliknes på Stjør- og Verdals fogderi.

Kvegskatt

I perioden fra 1682 til 1690 ble det ved flere anledninger skrevet ut kvegskatt sammen med andre pålegg: *Kopp- og kvegskatt*: 16. desember 1682 (For. 1670-1683 s. 858-863), 25. oktober 1684 (For. 1683-1699 s. 149-153), 11. desember 1685 (For. 1683-1699 s. 243-247). *Kopp-, kveg- og ildstedskatt*: 17. januar 1688 (For. 1683-1699 s. 391-395), 5. februar 1689 (For. 1683-1699 s. 491-496), 15. februar 1690 (For. 1683-1699 s. 584-590).

Kvegskatten ble utskrevet på hester, storfe, småfe mv. med ulike satser for ulike slag. Ved utskrivningene 1682-1685 er skatten utlignet både i kjøpsteder, på setegårder og av prester, fogder og amtsbetjenter. Ved forordning 11. mars 1686 (For. 1683-1699 s. 261) ble kopp- og kvegskatt på allmuen på landet etter forordning av 11. desember 1685 erstattet av en slettdalerskatt. Ved utskrivningene 1688-1690 ble kvegskatten kun utskrevet i byene.

Kvernskatt

I de alminnelige skattebrev 1682-1747 ble det utskrevet kvernskatt. I skattebrevet for 1682 påbys det at kverner, gårder, (rydnings)plasser og sager som ikke er skyldsatt i henhold til resessen straks skal skyldsettes. Videre anføres det at kverner med særskilt landskyld ikke skal regnes sammen med gården de hører til, men at de skal skatte for seg. Ved kongelig resolusjon 20. februar 1770 (WB II s. 482) bestemmes det at små kverner som brukes av bøndene til eget og naboenes behov ikke behøver å skyldsettes hvis de på tinget settes til en årlig avgift. Ved forordning 1. oktober 1802, § 28 (For. 1802 s. 125-136) oppheves avgiften av små, ikke skyldsatte kverner med virkning fra 1. januar 1803.

Københavns brann, se Brannstyr

Lagmannstoll

Ved forordning 11. august 1797 (For. 1797 s. 90-99) ble lagmannsembetet nedlagt. Lagmannstollen og inntektene av lagstolenes benefiserte gods skulle heretter innkreves av fogdene (§ 14). Lagmenn som ble utnevnt som assessorer i stiftsverretene fikk imidlertid beholde sine gamle inntekter så lenge de satt i embetet (§ 13). Lagmannstollen var på dette tidspunkt regulert av sportelreglementet 11. juni 1788, avd. IV, § 23 (For. 1788 s. 167-204). Ved sirkulære 16. mars 1799 (WB IV s. 149-150) bestemmes det at lagmannens inntredelsestoll skal betales med 24 skilling av hver mann når den nåværende lagmann dør, og deretter hvert 20. år. Den såkalte nygiftings-ort skal forbli som tidligere. Den årlige lagmannstoll skal være som før, men der den tidligere har vært betalt in natura, skal det heretter betales 12 skilling av hvert pund korn. Lagmannstollen ble opphevet ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-16 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Lagrettemenns ed

Fra gammelt av hadde lagmennene rett til sportler for å ta imot ed av dem som ble utnevnt til lagrettemenn ved bygdeting mv. Ved forordning 11. august 1797 (For. 1797 s. 90-99) ble lagtingene nedlagt fra utgangen av september måned samme året (§ 1). Sportelinntektene av lagmannsembetene skulle inndras til kongens kasse (§ 14). Inntektene ble deretter normalt innkrevd og regnskapsført av fogdene. Lagmenn som ble utnevnt til assessorer i stiftsverretene fikk beholde sine tidligere inntekter så lenge de satt i det nye embetet (§ 13).

Lagrettemenns ed, se også 12,5 % forhøyelse av sportler

Laksefiskeri, laksevarp

I de alminnelige skattebrev 1672-1747 ble det skrevet ut skatt på laksefiskerier/laksevarp. I skattebrev 9. mars 1672 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 45) ble skatten pålagt alle som hadde kjøpt eller pantet til seg tiender, laksefiskerier eller lignende. Disse skal betale 4 % av oppbørselen, så sant varpene m.m. ikke er særskilt skyldsatte. Fra og med 1689 er skattebeløpet satt til 8 % av inntekten, som settes til 6 % av kapitalverdien. Ved kunngjøring 17. oktober 1839 (Vogt 9 s. 402-409) blir det bestemt at 8 %-skatt av laksefiskerier og kastevåger skal bortfalle fra og med 1. juli 1842.

Landvern

Grunnavgift kjent fra Sørøya i Finnmark.

Legdspenger 1699, se Regimentskatt

Leidang

Egentlig er leidangen en middelaldersk grunnavgift som står oppført i kongens jordebøker og i matriklene. I de alminnelige skattebrevene 1663-1667 er det angitt at foring og leidang skal innkreves i henhold til jordebøkene fra 1656. Når en likevel finner leidangen i egne lister i 1670-årene, har det sammenheng med at inntekten skal brukes til bestemte formål og sendes til andre kasser enn vanlig. Skattebrev 5. august 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 19) gir befaling til oppbørselsbetjentene om å sende fullstendige oversikt over vissøre, foring og leidang for årene 1673, 1674 og 1675 til Generalkrigskommissariatet, og dessuten å sende inntektene dit (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 157).

Leilendingsskatt (kontribusjon)

I de alminnelige skattebrev 1660-1747 ble det skrevet ut leilendingsskatt, ofte omtalt som kontribusjonen. I 1660 og de påfølgende år ble det gitt detaljerte regler om hvordan skatten skulle beregnes ut fra skyldstørrelse og en tradisjonell inndeling i skatteklasser. Både skattebeløpene og beregningsmetodene kunne variere fra år til år og fra område til område.

Fra og med skattebrevet 1668 ble skatten utliknet direkte etter landskylda med ulike satser for ulike landskyldvarer og geografiske områder. I skattebrevene 1668-1670 brukes én utligningstakst, mens man i 1671 innfører den takst som nesten uten justeringer benyttes i skattebrevene fram til 1747.

Skatten skal betales av gårdbrukerne, uansett om de var leilendinger eller selveiere. Skattebrevet 1663 spesifiserer at skatten også skal betales av adelsgods- og geistlighetens gods. Kun adelens setegårder hvor eieren selv holdt duk og disk og som hadde vært i fritt eie i minst

40 år var fritatt. Skattebrevene 1663-1668 oppgir også at rydningsplasser skulle pålegges 1 riksdaler i året i leilendingsskatt. Skattebrevene inneholder stadige påbud om å matrikulere tidligere umatrikulerte bruk, samt at skylda på matrikulerte bruk måtte reguleres når det var nødvendig. Ved forordning om jordavgift 1. oktober 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136) ble leilendingsskatten økt. Leilendingsskatten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-3 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Likkisteaksise, **se Eikekister**

Medisinalvesenet i Nordland

Ved reskript 12. februar 1790 (WB III s. 450) blir det opprette en medisinalinnretning for å kurere veneriske sykdommer. For å finansiere denne legges det en avgift på fisk (1/2 skilling pr. våg tørrfisk, utenom sei), tran (2 skilling pr. tønne) og sild (1 skilling pr. tønne) som sendes fra Nordland samt Senja og Troms fogderi til kjøpstedene Bergen, Trondheim og Tromsø.

Ved reskript 17. februar 1792 (WB III s. 579-581) fritas Senja og Troms fogderi fra avgiften. Samtidig innføres det også avgift av sei (1/2 skilling av hver våg). Reskript 7. februar 1800 (WB IV s. 220) bestemmer at avgiften også skal kreves ved Kristiansund og Molde tollsteder.

Milepenger

Milepenger var en avgift på varetransport med hestekjøretøy. I forordning 21. juli 1657 (For. 1643-1669 s. 176-179) ble den satt til 1 skilling for hvert lass for profesjonelle vognmenn. Ved forordning 1. februar 1797 (For. 1797 s. 122-290) ble avgiften satt til 4 skilling pr. mil pr. 2 hester eller vogn med 2 hester. Avgiften ble forhøyet med en åttendedel ved forordning 21. oktober 1803 (For. 1803 s. 153-155), og med ytterligere en åttendedel av det opprinnelige ved forordning 6. juni 1806 (For. 1806 s. 39-40). Ved skatteloven 7. august 1827, § 2 (Love 1827-1829, 1827 nr. 25) ble konsumsjonsavgiften (inklusive milepenger) opphevet fra 1. januar 1828.

Mobilitetskatt (mobilieskatt)

Skattebrev 25. oktober 1813 (For. 1813 s. 405-408) påbyr at det dette året skal betales en avgift på rørlig formue, det vil si innbo og husgeråd. Det skal ikke foretas noen egentlig registrering. I byer og ladesteder skal avgiften utgjøre 10 ganger beløpet for ildstedskatten 6. mai 1812 (For. 1812 s. 147-157). Hus som er bebodd av familier skal imidlertid ikke innregnes i takseringsgrunnlaget. På landet skal avgiften utgjøre to ganger beløpet av Jordavgiften 1. oktober 1802 (for. 1802 s. 125-136).

Mulktpenger

I forordning om landmilitisen i Norge 28. februar 1705, § 40 (For. 1705 s. 11-49) pålegges det bøter for møtepliktige som ikke møter ved sesjon. Legdsmenn ilegges en bot på 1 riksdaler ved første gangs fravær, og 2 riksdaler ved andre gangs fravær. Ytterligere fravær skal straffeforfølges. Ungt mannskap som ikke møter skal første gang bøte 1 slettdaler, andre gang 2 slettdalere. Ved reskript 16. februar 1742 (WB I s. 814-816) ble det bestemt at det hvert annet år skulle holdes kompletteringsseksjoner for dragonene. Ved disse sesjonene skulle utrederne møte med kvarterets unge mannskap. Utrederne som uten lovlig forfall lot være å møte skulle betale 1 riksdaler, ungt mannskap som ikke møtte 64 skilling (1 slettdaler). I fogdenes regnskaper finner man mulktpenger regnskapsført sammen med utredningspenger (se dette).

Munderingsskatt, se Soldatkjolepenger

Myrsletteskatt

Jordeboksavgift i Namdalen. Jf. Engskatt.

Nye arbeidspenger, se Fogdearbeidspenger

Ny bygningsavgift

Forordning 8. august 1808 (For. 1808 s. 29-31) påbyr en ny bygningsavgift i Norge, utenom i Finnmark. Bygninger i byer, ladesteder og utliggersteder skal fra og med 1. januar 1808 og 8 år framover årlig yte 10 skilling av hver 100 riksdalers verdi. Fritatt er de bygninger som er fritatt for bygningsavgiften 1. oktober 1802 (For. 1802 s. 125-136) samt offentlige bygninger som er bebodd av embetsmenn mv. når disse har bolig som en del av embetsinntekt. Bygningenes verdi fastsettes ut fra takseringen i Brannkassa eller takseres etter

bestemmelsene for Jordavgiften 1. oktober 1802. Den nye bygningsavgiften skal betales av eieren.

Ved forordning 6. juni 1811 (For. 1811 s. 124-128) godkjente kongen at Regjeringskommisjonen hadde utsatt innføringen av denne avgiften, og den ble nå opphevet. Men samtidig ble det bestemt at fra 1. juli 1811 skulle det av bygninger i byer, ladesteder og utliggersteder som svarte bygningsskatt etter bygningsavgiften 1802 inntil videre betales 16 skilling av hver 100 riksdalers verdi. Unntatt var bygninger fritatt etter bestemmelsene i forordning 1. oktober 1802 samt offentlige bygninger bebodd av tjenestemenn, betjenter og andre med bolig som del av embetsinntekt. Verdiansettelse, innkreving mv. skulle skje på samme måte som for Jordavgiften 1802. Ved forordning 9. juli 1813, § 13 (For. 1813 s. 313-319) ble den nye bygningsavgiften opphevet inntil videre.

Ny rosstjeneste, se Ekstarordinær rosstjeneste

Næring, se Formue, inntekt og næring

Odelsskatt

I de alminnelige skattebrev 1660, 1662-1747 ble det skrevet ut odelsskatt. Skatten ble pålagt private jordeiere som en viss del av landskyldinntekter av jord de ikke drev selv. Skattebrevet 1660 oppgir at skatten skal være lik halvparten av eierens landskyldinntekt. I skattebrevene fra og med 1662 blir odelsskatten utliknet etter landskylda med ulike satser for ulike landskyldvarer. Skattebrevene 1662 og 1663 har en egen ligningstakst, mens skattebrevene fra og med 1664 i hovedsak har samme ligningstakst som er benyttet i de senere skattebrevene.

Fra og med alminnelig skattebrev 25. februar 1682 (For. 1670-1683 s. 761-776) ble odelsskatt også pålagt adelige jordeiere. Ved forordning 2. april 1726 (WB I s. 486) ble kirkegodset i Trondheim stift fritatt for odelsskatt og rosstjeneste. Skattebrevene fra og med 1724 oppgir at det skal betales odelsskatt av det bortsolgte kirkegodset. Odelsskatten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-4 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Oppreisningspenger, se Hjelpeskatt til Øvre og Nedre Romerike samt Follo fogderi

Overordentlige innkvarteringsomkostninger

Forordning 8. april 1808 (For. 1808 s. 14-18) bestemmer at det fra 1. januar 1808 skal betales en årlig avgift av all privilegert og uprivilegert matrikkelskyld (1 riksdaler 12 skilling pr. skippund tunge osv.) for å dekke utgifter til innkvartering og troppeforsamling. Finnmark var untatt fra avgiften. Ved forordning 6. juni 1811 (For. 1811 s. 124-128) oppheves avgiften formelt, men samtidig bestemmes det en helt tilsvarende avgift skal svares i 10,5 år regnet fra 1. juli 1811. Finnmark var fremdeles fritatt for avgiften. Avgiften til ”overordentlige innkvarteringsomkostninger” avskaffes ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-20 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Parykksskatt

Ved skattebrev 21. februar 1711 (For. 1711 s. 14-20) ble det blant annet pålagt en engangsskatt av parykker for menn og av fontanger, franske setter og topper for kvinner.

Høyeste sats på 4 riksdaler skal betales av personer i rangen samt av fruer og jomfruer som er adelige eller har menn/foreldre som er i rangen. Av militærpersoner er det kun ned til rittmester og kaptein som skal betale. En mellomsats på 3 riksdaler skal betales av geistlige, kongelige betjenter, kjøpmenn i by og på landet som ikke er i rangen, samt av kvinner og enker. Laveste sats har andre karer, tjenere, kvinner og enker som skal betale 1 eller 2 riksdaler avhengig av sin situasjon (tjenestepiker alltid 1 riksdaler). Fattige og gamle skal være fritatt.

Peppersvenner/Ledige karer

I de alminnelige skattebrev 1660-1747 ble det pålagt en skatt på peppersvenner/ledige karer. I skattebrevet for 1660 blir ledige karer pålagt å skatte 2 riksdaler. Unntatt er bønder og de som tjener hos bønder. I de påfølgende skattebrevene er beløpet uforandret. Fra og med skattebrev 1673 skal peppersvennene ut over grunnbeløpet skatte ytterligere 2 riksdaler av eventuell næringsdrift. Disse beløpene er brukt i skattebrevene til og med 1747. Skatt av peppersvenner og ledige karer ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-7/10 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Personell konsumpsjon, se Konsumpsjon

Pramarbeidsskatt, se Arbeidspenger

Prestegårder utlagt til dragonkvarter

Ved kongelig resolusjon 15. juli 1750 (WB II s. 98) ble det bestemt at prestegårder og andre frigårder i Akershus stift skulle legges i dragon- og soldatlegd. Derfor måtte prestegårdene skyldsettes. Ved reskript 13. juli 1753 (WB II s. 139-142) bestemmes det at prestene skal være fritatt for (leilending)skatt, landskyld og jordebokavgifter. Prestegårder som var lagt i *dragonlegd* skulle holde hest og ekvipasje. Videre skulle de yte munderingspenger og utredningspenger. Hvert år skulle det også betales 18 skilling omkostningspenger, 6 skilling til Krigshospitalkassen og 72 skilling til Regimentsforrådkassen. De skulle imidlertid være fritatt for å betale til Hestehjelpskassen. Av prestegårder som ble lagt i *soldatlegd*, skulle det betales standkvarterpenger, legdsekvipasje, munderingspenger og utredningspenger. Ved reskript 10. mars 1752 (WB II s. 116-117) ble en tilsvarende ordning innført for prestegårder og andre frigårder i Trondheim stift. Ved reskript 3. juni 1754, pkt. 2, (WB II s. 151-152) ble det bestemt at prestegårdene også måtte yte sin andel av utgiftene til opptømring av de nye telthusene.

Skatteloven 1. juli 1816 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) bestemmer at dragonholdskontigent på prestegårder skal bortfalle (§ 1, pkt. 1). Hesteførspenger og utredningspenger som gis til støtte for kavalerikvarterene skal bortfalle fra 1. juli 1815 (§ 20). Ansvaret for de aktuelle utgiftene overtas av statskassa.

Presteskatt (Skatt av kapitler og presteskapet, Ordinær presteskatt)

Utskriving av presteskatt er funnet i eget skattebrev for kapitel og geistlighet i Bergen stift 1666-1671, samt i de alminnelige skattebrev 1680-1747. Her skrives det årlig ut en skatt av geistligheten i de enkelte stift. Den samlede skatt for hele stiftet skulle utgjøre 12 riksdaler for hvert prestegjeld. Stiftbefalingsmann og biskop skulle så fordele dette totale skattebeløpet mellom de enkelte prestene ut fra inntektene disse hadde av sine prestekall og tilliggende beneficer. Den samme utskrivningspraksis finner man også i skattebrev fra tiden før 1660.

Ved kongebrev 7. mars 1682 (NKB III 1682 nr. 57) ble geistligheten i Trondheim stift fritatt for å svare presteskatt i fem år, men de skulle som tidligere svare skatt av deres jorder og bondegods. Skatt på kapitler og presteskap etter skattebrev 13. desember 1746, § 7 (For. 1746 s. 42-67), oppheves med skatteloven 1. juli 1816, § 1-11/12 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Prinsessestyr

Prinsessestyr var en ekstraordinær skatt til dekning av utgifter til utstyr og medgift når en prinsesse skulle giftes bort.

I skattebrev 1. juli 1664 (1613 V s. 21-22) skrives det ut en prinsessestyr. Alle kjøpsteder skal betale en halv gang mer enn det de ellers betaler i kontribusjon. Verken borgermestrer og råd eller andre skal unntas. 1664 fritas kirke- og skolebetjenter som betaler egen kontingent til biskopen. I skattebrev 23. oktober 1667 (1613 V s. 95-96) og skattebrev 20. juli 1670 (1613 V s. 147-148) skrives prinsessestyr ut på samme måte som 1. juli 1664.

Ved skattebrev 31. mars 1680 (For. 1670-1683 s. 484-490) skrives det ut prinsessestyr: 1) Av alt jordegods etter satser utregnet etter skylda. 2) Av tiende, med ulike satser etter som tienden er "benådning", "pro officio" eller "tilforhandlet". 3) Av de i domkapitlene som har noe beneficium. 4) Av de som eier eller bruker sager som har spesialretter (for eksempel tiendefritak), samt av sag- og tømmerfogder og sagmestre med sine folk. 5) Av "alle benådninger" (for eksempel jordegods, møller, avgiftsfritak på gårder, tollfrihet etc.) skal det hver termin betales $\frac{1}{4}$ av benådningen. 6) Av sivile og militære betjenter. For en del embeter er det angitt personsatser, varierende fra 4 til 25 riksdaler. Ellers skal betjentene hver termin betale $\frac{1}{10}$ av sin gasje. Dette omfatter også forvaltere og forpaktere på utlagt offentlig gods og på setegårder. 7) Bergverksoffiserer og -betjenter pro persona. 8) Kjøpstedene skal gi en halv gang mer enn de gir i kontribusjon.

Ved skattebrev 4. november 1749 (For. 1749 s. 175-182) skrives det ut prinsessestyr: 1) Av alt jordegods etter satser utregnet etter skylda. 2) Av tiende 8 skilling pr. tønne hver termin. 3) Sivile og militære betjenter med gasje eller pensjon, med variabel presentsats. 4) Betjenter uten gasje eller pensjon, men som er tildelt jordegods eller tiender, skal hver termin betale $\frac{1}{20}$ av inntektene. 5) Av domkapitler. 6) Brukere av tiendefrie sager og ulike yrkeskategorier, pro persona. Satsene varierer fra 1 til 15 riksdaler pr. person. 7) For sager med tiendefrihet skal det hver termin betales $\frac{1}{20}$ av foregående års eksportverdi. 8) Personer med benådninger i form av tollfrihet, tiendefrihet eller jordegods skal hver termin betale $\frac{1}{20}$ av benådningens verdi. 9) Personer med annen rang enn den som deres embede i seg selv medfører, og som ikke nyter gasje eller pensjon, skal betale pro persona. Satsene variere fra 25 til 100 riksdaler pr. termin, avhengig av rangklassen.

Proresentskatt, se $\frac{1}{4}$ % skatt, $\frac{1}{3}$ % avgift, $\frac{1}{2}$ % skatt og 1 % skatt, Geistlige og verdslige betjentes gasje.

Proviantskatt (smør-, fisk- og kjøttskatt)

Ved flere anledninger i perioden 1666-1676 ble det skrevet ut proviantskatter: Egne skattebrev 16. februar 1666 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 74), 2. januar 1667 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 75), 26. juni 1667 (1613 V s. 93-94), 28. juli 1668 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 76), 6. juli 1669 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 77), 2. januar 1674 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 1), 12. februar 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 11-12, 1613 VI s. 152-153). De alminnelige skattebrevene 9. mars 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 38-44)-1747, skattebrev for byene 16. februar 1666, 2. januar 1667 og 28. juli 1668 (alle i Byregnskaper, P 1 Bergen), 28. juli 1676 (Statth. C II nr. 4).

Skattebrev for landet 16. februar 1666 (RK, Lensr. Tune etc. 11.5) påbyr en proviantskatt til flåten. Det er gitt detaljerte bestemmelser om hvordan skatten skal utliknes i ulike landsdeler og om muligheten for å betale med penger i stedet for varer. Skattebrev 2. januar 1667 presiserer at skatten også skal betales av offisersgårder da skattefritaket for dem bare gjaldt de ordinære skattene. Skattebrev 26. juli 1667, 28. juli 1668 og 6. juli 1669 påbyr at proviantskatt skal utliknes i 1668, 1669 og 1670 på samme måte som nevnt i skattebrevet 2. januar 1667. Ved kongebrev 12. august 1670 (NKB II 1670 nr. 247) fritas undersåttene i Norge inntil videre fra å svare proviantskatt og rytterdaler.

Skattebrev 2. januar 1674 påbyr igjen en proviantskatt, denne gangen til festningene og magasinene. Igjen gis det detaljerte regler om utlikning mv. Fra og med 1676 skrives proviantskatten ut hvert år gjennom de alminnelige skattebrevene. Bestemmelsene i skattebrevet for 1682 blir, med noen mindre endringer, stående fram til skatten oppheves. Proviantskatten ble opphevet med virkning fra 1. januar 1803 ved forordning om jordavgift 1. oktober 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136).

Det har tydeligvis den første tiden gått ut egne skattebrev om proviantskatt (smørskatt) til byene. I byregnskapene for Bergen finnes det for eksempel kopier av skattebrev sendt til stiftsamtmannen i Bergen 16. februar 1666, 2. januar 1667 og 28. juli 1668. Her pålegges byene å levere nærmere oppgitte mengder smør til flåtens utrustning. Skattebrev for byene 1674-1675 er ikke funnet. Skattebrev 28. juli 1676 for byene sier imidlertid at proviantskatten skal skrives ut på samme måte som foregående år. De alminnelige skattebrevene 1677-1679 sier at alle ordinære og ekstraordinære skatter fra foregående år skrives ut på nytt. I de alminnelige skattebrevene fra 1680 og utover er proviantskatten av byene eksplisitt omtalt.

Rangskatt, se Ekstrapåbud 31. oktober 1757

Rangskatt (jfr. Ekstraskatt 23. september 1762)

Ved forordning 7. februar 1764 (For. 1764 s. 16-21) ble det innført en skatt av alle som var i rangen eller som hadde rang og gang med dem. Skatten skulle utliknes fra 1. april 1764. Skatten var et fast beløp i året, avhengig av rangklasse. Enker skulle normalt betale halv sats i forhold til sin klasse. Fattige enker med offentlig pensjon under 100 riksdaler skulle føres i manntallet, men var fritatt fra å betale.

Ved skriv 19. mai 1764 (WB II s. 371) fikk offiserer stående på pensjon fritak fra å betale rangskatt hvis pensjonen var under 100 riksdaler i året. De skulle uansett føres i manntallene. Ved skriv 8. september 1764 (WB II s. 375) fikk offiserer på vartpenger fritak på samme

vilkår. Ved kongelig resolusjon 21. februar 1787 (meddelt i skriv 17. mars 1787) (WB III s. 305) fikk de ved regimentene a la suite stående subalterne offiserer fritak fra rangskatt så lenge de ikke hadde gasje som virkelige offiserer.

Rangskatten ble opphevet for embetsmenn ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-13 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) og helt tatt bort ved kongelig kunngjøring 17. oktober 1839 (Vogt 9 s. 402-404) med virkning fra 1. juli 1842.

Reduserte skillinger

Ved forordning 15. juli 1726 (1613 XIX s. 157-158) ble toskillingsstykker og tolvskillingsstykker myntet i årene 1711-1725 erklært ugyldige i kjøp og salg. Kronen sa seg villig til å kjøpe tilbake 6 toskillingsstykker eller ett tolvskillingsstykke for 10 skilling dansk. Ved forordning 31. juli 1726 (For. 1726 s. 35-36) skjedde en tilsvarende reduksjon av sekstenskillingsstykkene (1 mark) fra 1713-1717. Disse ville man anta for 15 skilling dansk.

Regimentsskatt (til et nytt vervet regiment)

På slutten av 1600-tallet ble det utskrevet regimentsskatter: Eget skattebrev 10. september 1687 (For. 1683-1699 s. 342-346), alminnelige skattebrev 1689-1692, forordning 31. januar 1699 (1613 XIII s. 111-112).

Skatten ble lagt på soldatlegdene, som skulle betale 4 slettdaler pr. legd i året, men med reduksjon eller fritak når kompaniet i distriktet hadde vært ute i tjeneste vedkommende år. Skatten skulle løpe inntil det kom en ny forordning. Ved særskilt forordning 10. september 1687 (For. 1683-1699 s. 342-346) ble det også lagt regimentsskatt på Nordlandene, et område som ellers var spart for utskrivninger mv. Av hver våg landskyldfisk skulle det årlig betales 5 mark 4 skilling. Videre skulle det betales et personbeløp for husmenn (3 mark), strandsittere (4 mark), vergemenn (4 mark), fullønns drenger (1 riksdaler), halvlønns drenger (3 mark), håndverksmenn (4 mark) og sjøfinner (3 mark).

Påbudet om regimentsskatt gjentas i de alminnelige skattebrev 1689-1692 under tittelen munderingspenger (jfr. soldatkjolepenger/munderingspenger). Ved reskript 9. mai 1693 (WB I s. 242) blir allmuen fritatt for å betale regimenstskatt.

Ved forordning 31. januar 1699 (1613 XIII s. 111-112) ble det utskrevet en engangs regimentsskatt for 1699. Utlikningen skulle i hovedsak være som i 1687.

Rekognisjon for hugst i kronens og det benefiserte gods skoger, se Sagsskatt

Rekognisjon (av trelasteksport)

Ved skattebrev 6. mai 1812 (For. 1812 s. 147-157) blir det innført en rekognisjon på 80 skilling pr. trelastlest som ble eksportert. Rekognisjonen skal innfordres og oppbæres på samme måte som avgiften av trelast i henhold til § 8 i forordning 1. oktober 1802 (For. 1802 s. 125-136) om jordavgiften.

Rentepengeskatt

Ved skattebrev 1. desember 1699 (For. 1699 s. 50-57) og 1. juni 1711 (For. 1711 s. 38-45) ble det utskrevet en engangs skatt på kapital man hadde stående på rente, uansett om kapitalen var sikret med pant eller ikke. Fra bruttokapitalen skulle gjeld trekkes fra, og nettoen beskattes med ¼ %. Unntatt fra skatten var Universitetet, hospitaler, kirker, skoler o.a. offentlige stiftelser, samt de som hadde gitt kongen forskudd.

Reparasjon av kongens kasse

Etter forordning 9. mai 1806 (for. 1806 s. 20-31) skulle utgifter i forbindelse med ekstraordinære innkvarteringsomkostninger forskuddsbetales av kongens kasse, men senere fordeles på de ulike deler av fellesmonarkiet. Skattebrev 19. juli 1806 (For. 1806 s. 69-70) fastlegger Norges andel av omkostningene fra 1. januar 1805 til 30. juni 1806. Av all privilegert og uprivilegert matrikkelskyld i Norge skal det betales 1 riksdaler 48 skilling pr. skippund tunge etc. til første skatteting, og tilsvarende mye til det påfølgende skatteting. Finnmark er unntatt fra avgiften.

Ved skattebrev 5. januar 1807 (For. 1807 s. 5-6) blir tilsvarende avgift utskrevet for perioden fra 1. juli 1806 til 31. januar 1807 med 1 riksdaler 12 skilling pr. skippund tunge etc. Ved skattebrev 4. juli 1807 (For. 1807 s. 75-76) blir en avgift på 72 skilling pr. skippund tunge etc. utskrevet for perioden fra 1. februar til 30. juni 1807. Reparasjon av kongens kasse ble avskaffet ved forordning 8. april 1808 (For. 1808 s. 14-18).

Rosstjeneste

Rosstjeneste var opprinnelig en plikt for jordeiere til å stille hest og rytter med utstyr i krigstid. Av praktiske årsaker ble plikten i 1624/1625 omgjort til en pengeskatt beregnet ut fra jordegodsinntekter (for geistligheten også av tiendeinntekter). Det ble i 1625 utarbeidet en egen hartkornakt for omregning fra ulike landskyldvarer til tønner hartkorn. Inntekten ble brukt til å lønne vervede ryttere - en rytter/hest av 300 tønner hartkorn.

I forbindelse med krigsutbruddet 1657 utskrives rosstjenesten ved brev 3. mars 1657 (NRR XII s. 26-27). Adelen skal yte ordinær rosstjeneste av sitt eget gods og av forleninger, kanniker av sine kanonier. Odelsbønder skal gi av sin "odelsoppebørsel og skatt". Videre ble en del embetsmenn pålagt å yte rosstjeneste av sine stillinger. I brev til kapitlene og presteskapet 28. mai 1659 (NRR XII s. 253-254) oppgis det at den sedvanlige fulle rosstjeneste tilsvarer 40 riksdaler i året av hver 100 tønner hartkorn.

I skattebrev 16. januar 1661 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.1) kreves det inn halv rosstjeneste av adels- og odelsgoods på landet. I stedet for virkelig tjeneste med hest skal det ytes 60 riksdaler av hver hest. Fritatt for skatten var jord som eieren selv lot bruke. I skattebrev 22. mars 1662 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.4) sies det at adelen fra nå av skal være fritatt fra rosstjeneste på samme måte som i Danmark.

I skattebrev 9. august 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 157) utskrives det en rosstjeneste. Eiere eller innehavere av jordegods (adels-, odels-, pante-, kjøpe- og embetsgoods) skal holde en væpnet rytter med hest av hver 300 tønner hartkorn, beregnet etter den særskilte rosstjenestetaksten fra 1625. Videre ble en del embetsmenn pålagt å holde et varierende antall ryttere.

Ved skattebrev 14. desember 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 67) ble rosstjenesten på nytt utskrevet. Hver godseier med 130 tønner hartkorn eller mer, setegårder inklusive, skulle holde hest og rytter med nødvendig utstyr, samt sende med 5 riksdaler til mønstringen. For godssamlinger under 130 tønner hartkorn skal det betales et beløp på 1 ½ ort av hver tønne hartkorn. Godsstørrelser skal beregnes etter den sedvanlige hartkorntaksten. Videre ble en del embetsmenn pålagt å holde et varierende antall ryttere.

Ved forordning 22. april 1682 (For. 1670-1683 s. 801-807) reguleres rosstjenesten på nytt. I stedet for virkelig rosstjeneste skal det heretter årlig betales 16 skilling pr. tønne hartkorn av alt gods, også av adelige setegårder, men med følgende unntak: kongens jordegods, greve- og friherrelig privilegert gods, hospital- og kirkegods og gods utlagt til militæret. Geistligheten, kongens betjenter og magistraten skal inntil videre være fritatt for rosstjeneste, men de skal holde mundering og gevær i beredskap. Forordningen inneholder en egen takst for omregning av ulike landskyldvarer til tønner hartkorn. I perioden 1689-1747 inngår rosstjeneste i de alminnelige skattebrev.

Ved reskript 7. februar 1685 (WB I s. 131) blir de geistlige fritatt for å yte rosstjenesteskatt av embetsgodset i fredstid, mens plikten til å holde gevær og mundering gjentas. Skattebrevene 1724-1747 angir at det skal svares rosstjeneste av det solgte kirkegodset. Rosstjenesten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-5 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Rosstjeneste 1700, se Ekstraordinær rosstjeneste

Rydningsplass, se Husmannskatt

Rytterholdspenger

I brev 4. oktober 1675 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 24) påbyr stattholder Gyldenløve en skatt for å dekke utgifter til ryttere og dragoner som er brakt opp til Norge. For hver rytter skal det månedlig betales 5 riksdaler.

I alminnelig skattebrev 29. februar 1676 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 38-44) påbys rytterholdet med 5 riksdaler i måneden av hver 300 tønner hartkorn. Fritatt er lagstolgoods, prestegods og annet embetsgods som embetsinnehaveren selv holder ryttere av. I alminnelig skattebrev 9. mars 1677 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 59-60) utskrives rytterskatten på samme måte som foregående år. I brev fra Slottsloven 18. juli 1676 (Statth. C II nr. 4, s. 227a) sies det, med henvisning til stattholderens missive 9. juli (ikke funnet), at formuende personer som frivillig utreder en rytter er fritatt fra å betale rytterholdspenger.

Rytterskatt

I eget skattebrev 25. april 1663 (Statth. D Ia pk. 7), samt i de alminnelige skattebrev 1664-1670, ble det utskrevet rytterskatt. Skatten ble pålagt alle gårder, uansett hvem som eide dem, i stedet for virkelig innkvartering. Skatten av fullgårder ble satt til 1 riksdaler, mens halvgårder og ødegårder skulle svare etter forholdstall. Ved kongebrev 12. august 1670 (NKB II 1670 nr. 247) ble alle undersåtter i Norge inntil videre fritatt for å betale rytterdaler og proviantskatt.

Sag

I alminnelig skattebrev for 1682 påbys det at kverner, gårder, (rydnings)plasser og sager som ikke er skyldsatt i henhold til resessen straks skal skyldsettes. I senere skattebrev fram til 1747 henvises det til resessen/loven og til skattebrevene.

Sagbordskatt, se Sagskatt

Sagdrenge, se Sagmesterskatt

Saggrunnleie

Saggrunnleie var egentlig en årlig leieavgift som skulle betales når en sag eller damstokken helt eller delvis sto på annen manns grunn. I fogderegnskapene brukes saggrunnleie noen ganger om inntekter av sager på kongens grunn, andre ganger om sagskatt.

Saggrunnskatt, se Sagskatt

Sagmesterskatt

I skattebrev 20. mai 1644 (Statth. D X pk. 7) ble det utskrevet sagmesterskatt. I alminnelig skattebrev 1660 er skattebeløpet for en sagmester satt til 6, 4, 3 eller 2 riksdaler, avhengig av forholdene. Sagdrenger skal betale halvparten så mye som en sagmesteren.

Skattebrev 22. mars 1662 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.4) opplyser at den tidligere sag- og grunnskatten er opphevet, og at sagmestrene nå skal betale ½ riksdaler av hvert 1.000 bord de skjærer, uten forskjell på privilegerte og andre sager. Utskriving av sagmesterskatt finnes derpå i de alminnelige skattebrevene fram til 1747. Fra og med alminnelig skattebrev for 1668 spesifiseres det at skatten skal beregnes med 5 skilling av hvert hundre bord hvis skurtallet ikke utgjør et helt tusentall. Sagmesterskatten ble opphevet ved forordning 22. april 1795, § 5 (For. 1795 s. 25-28).

Sagmesterskatten kan i skattebrev også bli kalt sagskatt eller damstokkskatt.

Sagskatt

I skattebrev 2. januar 1649 (NRR VIII s. 278-281) ble det utskrevet en sagskatt. Sagene skulle takseres av fogden, sorenskriveren og seks lagrettemenn, og deretter skulle skatten fastsettes. Sager i adelig eie og kongelige sager lagt til embete skulle betale tredjedelen av taksten. Denne bestemmelsen finnes også i alminnelig skattebrev for 1660.

I skattebrev 22. mars 1662 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.4) opplyses det at den tidligere sag- og grunnskatten er opphevet, og at det nå utskrives en sagskatt på ½ riksdaler av hver 100 bord som er skåret. Sagskatten omfatter både privilegerte og uprivilegerte sager. Skatten skal betales av alt som er skåret både i 1661 og 1662. Sagskatt er ikke nevnt i skattemanntallene de påfølgende år.

I alminnelig skattebrev for 1674 utskrives det en sagskatt som er fastsatt til 1 riksort av hvert (stor)hundrede bord som blir skåret av følgende sager: de som får tømmer av skoger som er kongs-, kirke-, preste- eller annen slags geistlig gods eller fra allmenningsskoger (inklusive "det utlagte gods"), og dessuten de sagene som står på eller har damstokk på slik grunn. Bestemmelse om sagskatt finnes deretter i de alminnelige skattebrev fram til 1747.

Nærmere bestemmelser om beregning av sagskatt er gitt i kongebrev 21. januar 1797 (WB IV s. 3 - jf. RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1795-1797 s. 194a-194b). Sagskatten ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-6 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Sagskatten kan i kildene også bli kalt deleskatt, bordskatt eller sagbordskatt. Sagskatt kan i skattebrev bli brukt om sagmesterskatten.

Saltkjeleskatt

Jordeboksavgift i Namdalen.

Saueskatt

Jordeboksskatt utliknet med 1 sau pr. bonde i Ål og Nes prestegjeld (Akershus stift, Ringerike og Hallingdal fogderi).

Skattkammeravdragsfondet, se **Overordentlige innkvarteringsomkostninger**

Skipperskatt

I alminnelig skattebrev 16. januar 1661 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.1) skrives det ut en skatt på skipper med jakt eller skute. Skattebeløpet er 8 riksdaler. I alminnelig skattebrev 22. mars 1662 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.4) blir det utskrevet en skatt på ½ riksort av hver lest drektighet og reise av jakt eller skute som føres av skipper eller bønder på landet. Styrmannen skal betale halvdel av dette. Utlikningen av skatt på skipper gjentas også i de alminnelige skattebrevene 1663-1667.

Skoskatt

Ved skattebrev 21. februar 1711 (For. 1711 s. 14-20) skrives det ut en skoskatt. Skattebrevet påbyr en avgift på 6 skilling av hvert par sko som er laget i kjøpsteder og 3 skilling av hvert par som er laget på landet. Skatten skal betales av skomakerne.

Skuddpremie

Ved forordning 2. mars 1730, § 5 (For. 1730 s. 10-13), innføres skuddpremie på ulv. Premien er 2 riksdaler for voksne dyr, 1 riksdaler for unge dyr og 1-2 mark for ulvunger. Utgiftene skal fordeles på allmuen etter skylda. Ved jaktforordningen 8. mai 1733, § 8 (For. 1733 s. 66-72) innføres premie for felling av bjørn, ulv og andre skadelige dyr. For voksne dyr er premien 2 riksdaler, for ungdyr 1 riksdaler og for unger (13-26 uker gamle) 48 skilling. Fogden skal beregne skuddpremien og utlikne beløpet på allmuen i fogderiet.

Skyssferdskatt

Ved forordning 21. september 1663 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 2, s. 63) ble skyssplikten på bøndene sterkt redusert og regulert, men samtidig avløst av en skatt på 2 riksdaler pr. fullgård. Pålegg om skyssferdskatt er senere gitt i de alminnelige skattebrevene 1665-1670.

Slettdalerskatt (to slettdalerskatt)

Ved forordning 11. mars 1686 (For. 1683-1699 s. 261) skrives det ut en skatt i stedet for kopp- og kvegskatt av almuen etter forordning 11. desember 1685 (For. 1683-1699 s. 243-

247). Skatten utliknes med 2 slettdaler (à 64 skilling) pr. fullgård, men med halv takst i Nordlandene.

Smørskatt, se Proviantskatt

Soldatkjolepenger (munderingspenger, munderingsskatt)

I de alminnelige skattebrev 1680-1747 blir det utskrevet soldatkjolepenger til dekning av utgifter til soldatenes uniform. I skattebrevene 1680-1688 er skatten utliknet med 2 slettdaler (à 64 skilling) pr. soldatlegd, dvs. 1 daler pr. fullgård. I de alminnelige skattebrev 1689-1692 er munderingspenger utskrevet etter forordning om regimentsskatt 10. september 1687 (For. 1683-1699 s. 342-346). I de alminnelige skattebrevene fra 1693 er soldatkjoleskatten utskrevet med 2 slettdaler pr. 4 skippund tunge mv. Nordlandene er inntil videre fritatt.

Resolusjon 17. juli 1705 (WB I s. 323) regulerer bruken av pengene, og bestemmer at skatten skal betales med 2 riksdaler i stedet for 2 slettdaler. Ved resolusjon 23. mai 1718 (WB I s. 424) økes skattebeløpet til 3 riksdaler. Ved reskript 20. mars 1764 (WB II s. 367, RG III s. 102-104) bestemmes det at legd- og dragonkassens inntekter fra 1. mars 1764 skal gå til til kongens kasse. Ved rentekammerskriv 25. juni 1768 (WB II s. 451-452) påbys det at munderingspenger skal utliknes med 72 skilling pr. skippund tunge mv. av hele matrikkelskylden. Dette var i virkeligheten en godkjenning av tidligere praksis. Munderingspenger ble sammen med en del andre avgifter opphevet ved forordning om jordavgiften 1. oktober 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136).

Sportler, se 12 ½ % forhøyelse av sportler

Standkvarterpenger (innkvarteringspenger)

Standkvarterpenger er en avgift lagt på militærlegdene til dekning av underoffiserenes boutgifter, samt utgifter til regimentsmusikk. Ved reskript 27. desember 1720 (RG I s. 359-361) bekjentgjøres det blant annet at underoffiserenes og tamburenes kvarterkontingent inntil videre skal beregnes til inntekt i kongens kasse. I fogderegnskapene kan man deretter finne innført innkvarteringspenger/standkvarterpenger for underoffiserer, tamburer (eller pipere) og regimentsgevaldiger.

I regnskapene kan man inntil ca. 1750 finne opplysninger om at standkvarterpenger for underoffiserer og tamburer (eller pipere) skal beløpe seg til 58,4 skilling pr. legd i året eller 29,2 skilling pr. fullgård. Etter 1750 endres satsene noe. Det henvises i regnskapet til resolusjon 23. september 1750 (ikke funnet). Videre settes standkvarterpengene for regimentsgevaldigerne til 2/3 skilling pr. legd eller 1/3 skilling pr. fullgård. Det påpekes at allerede resolusjon 1. desember 1719 (ikke funnet) påla at standkvarterpengene skulle beregnes av all matrikkelskyld. Ved ordre 8. september 1753 bestemmes det at det også skal ytes standkvarterpenger til 4 underoffiserer ved landevernet i hvert regiment fra og med 1751 (RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1753-1754, s. 71a-71b).

I skriv fra Rentekammeret til fogdene 24. oktober 1750 (RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1749-1750 s. 315a) vises det til at militære myndigheter har bestemt at det skal være 12 pipere ved hvert nasjonalt regiment, og at de på samme måte som tamburene skal ha 1 skilling om dagen i kvarterpenger. Ved Rentekammer-ordre 25. mars 1752 innskjerpes bestemmelsen om pipernes standkvarterpenger (RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1751-1753 s. 210a-211a).

Etter ordre 14. september 1765 skal standkvarterpengene fra landvernskvarterene gå til inntekt i kongens kasse (Rentekammeret, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1765, s. 218a-218b).

Rentekammerskriv 25. juni 1768 (WB II s. 451-452) bestemmer at standkvarterpengene skal utredes med 17 skilling pr. skippund tunge årlig av den fulle matrikkelskyld. Dette var en godkjenning av tidligere praksis.

Standkvarterpenger ble sammen med en del andre avgifter opphevet med virkning fra 1. januar 1803 ved forordning om jordavgift 1. oktober 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136).

Stemplet papir i dødsbo (stervbo)

Ved sirkulære 27. april 1799 (WB IV s. 155-156) pålegges alle skifteskrivere å sende inn en årlig fortegnelse over skiftebrev i sluttede dødsbo. Fortegnelsen skal også gi opplysning om forbruket av stemplet papir og avgiften til justiskassen. I sirkulære 7. juli 1807 (WB IV s. 659) spesifiseres det at fortegnelsen skal oppgi arktallet for hvert enkelt skiftebrev.

Stemplet papir i justissaker

Ved reskript 25. mars 1771 (WB II s. 510-511) besluttes det at de justissaker som fogden fører på embedets vegne, og som kan medføre bøter, kan skrives på ustemplet papir. Men fogden skal inntektsberegne den stempelpapiravgiften som egentlig skulle ha vært, og betale dommerne gebyr etter stempelpapirforordningen 27. november 1775 (For. 1775 s. 244-277). Ordre 20. juli 1776 bestemmer at fogdene til sine regnskap skal vedlegge en attest fra dommerne angående slike saker (RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1776-1778 s. 89-90). Attesten skal inneholde opplysninger om den anklagede er pådømt omkostninger, stempelpapirkostningene i den enkelte sak samt en ekstrakt av eksekusjonsforretningen.

Stemplet papir ved tinglysning av bykselbrev

I stempelpapirforordningen 27. november 1775 (For. 1775 s. 244-277) er jordegodseiere og innehavere av beneficier pålagt å skrive festebrev på tiender, møller, bondegårder, gatehus mv. på stemplet papir. Unntatt er kronens og kirkens gods mv. Godseiere og de som har blitt benefisert med et gods på minst 20 tønner hartkorn må dessuten holde kassabok (hovedbok), festeprotokoll og skifteprotokoll for sine leilendinger. Også disse skal bestå av stemplet papir. Fra og med 1. januar 1776 skal jordegodseiere og beneficieinnehaverne årlig lage en spesifikasjon over utstedte festebrev, reversaler og kvitteringer. Spesifikasjonen skal også gi oversikt over de nevnte protokoller (§ 28-3).

Ved sirkulære 16. mars 1782 (RK, Sønna-fj.ktr., Kopibok 1780-1782 s. 558) gjentas påbudet om at jordegodseierne mv. årlig skal sende inn designasjon over nye protokoller, festebrev, reversaler og kvitteringer. Designasjonen skal framlegges ved fogderiets regnskap. Denne plikten blir også innskjerpet ved resolusjon 20. august 1790 (RK, Rel.res.prot. 1790, nr. 85), sirkulære 11. september 1790 (WB III s. 489) og resolusjon 11. januar 1797 (WB IV s. 2-3, RK, Rel.res.prot. 1797, nr. 2).

Stemplet papir i eksekusjonsforretninger

Ved sirkulære 26. april 1806 (WB IV s. 583) fikk fogdene ordre om å innsende årlige designasjoner over avholdte eksekusjonsforretninger og det stemplede papir som var brukt.

Strandsitterskatt

I de alminnelige skattebrev 1660-1747 utskrives det en skatt på strandsittere.

Dette er

en personskatt med faste satser pr. skatteytter. I alminnelig skattebrev 1660 utliknes skatten med 2 riksdaler, i 1661-1662 med ½ riksdaler og i 1663 med 1 riksdaler. Alminnelig skattebrev 1663 setter skatten for strandsittere med næring til 2 riksdaler, for strandsittere uten næring til ½ riksdaler. Skatten gjaldt bare strandsittere som ikke sognet og skattet til en kjøpstad. Dette beløpet er brukt i skattebrevene fram til og med 1747. Skatt av strandsittere ble opphevet med skatteloven 1. juli 1816, § 1-7/10 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Styrmannsskatt

I alminnelig skattebrev 16. januar 1661 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.1) skrives det ut en skatt av styrmenn på 4 riksdaler. I alminnelig skattebrev 22. mars 1662 (RK, Lensr. Mariakirkens prostilen, pk. 8.4) blir det utskrevet en skatt på ½ riksort av hver lest drektighet og reise på jakt eller skute som føres av skipperer eller bønder på landet (se skipperskatt). Styrmannen skal betale en skatt tilsvarende halvdelen av dette. Utlikningen av skatt på styrmenn finnes også i skattebrevene 1663-1667.

Sykehus

I andre halvdel av 1700-tallet ble det opprettet flere sykehus, vesentlig til bekjempelse av radesyke og veneriske sykdommer. Fordelingen av utgiftene ble fastsatt ved opprettelsen av det enkelte sykehus. Vanligvis ble utgiftene fordelt på matrikkelskylda i vedkommende amt eller distrikt (Jf. Bilag 2 til den kongelige Lægekommisjons indstilling, Kristiania 1901).

Tiender

I de alminnelige skattebrev 1672-1747 utskrives det en skatt på tiender. Skattebrev 9. mars 1672 (RK, Roa, Skattevesen, pk. 2, del 1, s. 45) fastsetter at de som har kjøpt eller tilpantet seg tiender, laksefiskerier eller lignende som ikke er skyldsatt, skal betale 4 % av oppbørselen. Fra 1689 er beløpet 8 % av inntekten. Det spesifiseres at inntekten skal settes til 6 % av kapitalverdien. I skattebrev fra og med 1724 sies det at 8 % skatt også skal beregnes av solgt kirkegods, og i skattebrev fra og med 1725 at kirketienden også skal regnes med.

Tiender, se Ekstrapåbud 31. oktober 1757 og Jordavgiften 1802

Tømmerkjøringspenger

Tømmerkjøringspenger var en avgift som var lagt på Follo, Øvre og Nedre Romerike fogderier isteden for å kjøre tømmer til reparasjon av Akershus slott. Avgiften var 1 riksdaler 15 skilling av hver fullgård. Ved kongelig resolusjon 10. juni 1720 (RK, Rel.res.prot. 1720,

nr. 129) ble det bestemt at avgiften ikke skulle innkreves inntil videre. Kongelig resolusjon 27. januar 1727 (RK, Rel.res.prot. 1727, nr. 9) sier at i praksis hadde bare soldatutrederne hatt fritak, men at også dragonlegdene skal være fritatt.

Tømmerskatt

Ved resolusjon 15. april 1741 (RK, Rel.res.prot. 1741, nr. 41) utskrives det en avgift (rekognasjon) på tømmer som blir hogd i skogene tilhørende kongens gods, kirkegodset og det benefiserte gods eller i kongens allmenning. Avgiften er 12 skilling pr. tylft for sagtømmer og 1/16 av av årets markedsverdi av andre tømmer- og trelastsorter. Denne avgiften er i forordningen 15. april 1741 og i de alminnelige skattebrev 1742-1744 pålagt i stedet for de tidligere 24 skilling (1 ort) pr. 100 bord. I de alminnelige skattebrev 1745-1747 er denne nye avgiften skrevet ut i tillegg til den eldre avgiften.

I kongebrev til Østlandsområdet på slutten av 1700-tallet sies det at sedvanlig rekognasjon er 24 skilling pr. tølft grantømmer og 32 skilling pr. tylft furutømmer (Rentekammeret, Sønnafj.ktr., Kopibok 1795-1797, 21. januar 1797, s. 194a-194b).

Skatteloven 1. juli 1816, § 1-6 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22) opphevet rekognasjon for hugst i skogene til kronens og det benefiserte gods. Det skal heretter betales full pris for tømmeret.

Umyndiges midler (barnepenge)

Forordning 31. august 1774 (For. 1774 s. 64-66) bestemmer at når umyndiges midler ikke kan lånes ut mot sikkert pant, skal kapitaler på over 100 riksdaler mottas i den kongelige ekstraskattekasen. Ved plakat 20. april 1813 (For. 1813 s. 230-231) gis det bestemmelser om at umyndiges midler normalt skal lånes ut mot sikker pant eller settes inn i Riksbanken. Hvis dette ikke lar seg gjøre, kan beløp som overstiger 20 riksbankdaler settes i kongens kasse.

Underbruk, se Dobbel skatt av underbruk

Undermåls tømmer, se Sagskatt

Uprivilegerte sager, se Sagskatt

Utfestingskorn, se Kornlån

Utredningspenge

I forordning om utskrivning i Norge 27. januar 1666, § 8 (Statth. D Ia bd. 8), bestemmes det at legden skal yte levnetsmidler når soldatene skal på "rendezvous", mønstring eller eksersis, samt når de er under marsj til en festning (Statth. D Ia bd. 8). Under marsjen skal de ha 8 skilling om dagen. I forordning 30. april 1692 (For. 1683-1699 s. 799-839) bestemmes det at dragonene skal ha 8 skilling om dagen i 6 dager ved generalmønstring.

Tidlig på 1700-tallet ble utredningspenge omgjort til en fast, årlig avgift som via legds- eller dragonkassen kom soldatene til gode. I fogderegnskapene fra begynnelsen av 1700-tallet kan man finne regnskap for utredningspenge som utrederkvarterene måtte betale for syke og fraværende soldater som ikke har møtt, samt for de legdene som ikke hadde noen soldat (vakante legd).

Reskript 20. mars 1764 (WB II s. 367, RG III s. 102-104) bestemmer at legd- og dragonkassens inntekter fra 1. mars 1764 skal gå til kongens kasse. Ved rentekammerskriv 25. juni 1768 (WB II s. 451-452) påbys det at utredningspengene skal utliknes med 48 skilling årlig av hele matrikkelskylda. Dette var i virkeligheten en godkjenning av tidligere praksis. Utredningspenger ble ved forordning 1. oktober 1802, § 27 (For. 1802 s. 125-136) opphevet med virkning fra 1. januar 1803.

Utrorskar

I de alminnelige skattebrevene 1660-1667 skrives det ut skatt på utrorskarer. I 1660 skrives skatten ut med 4 riksdaler av voksne utrorskarer. I 1661 sies det at skatten av utrorskarer skal være lik som for strandsittere, det vil si ½ riksdaler. I 1662-1664 er beløpet satt til 2 riksdaler av alle utrorskarer som ikke tjener hos bønder. I skattebrev for Nordlandene 1668-1671 utskrives det med henvisning til kongelig benådning av 1665 1 riksdaler av voksne utrorskarer og ½ riksdaler av halv voksne utrorskarer. Skattebrevene 1665-1667 sier kun at alle skatter skal svares som i 1664, uten nærmere gjengivelse av skattebeløpene.

Veiarbeidspenger

Ved promemoria 10. mars 1798 (WB IV s. 83) åpner kongen for at veipliktarbeidet i Kristiansand stift kan oppheves og erstattes av en viss betaling fra hver oppsitter. Forutsetningen er at allmuen er enig i dette. I reskript 25. mai 1798 (WB IV s. 96-97) gis det ordre om at veiarbeidet i stiftet inntil videre skal betales med penger. Kongens kasse skal årlig forskuttere 3.000 riksdaler. Forskuddet skal så utliknes på allmuen.

Veimestertoll

I bestallingsbrev for generalveimestere sønnafjells og nordafjells 27. mars 1674 (NKB II 1674 nr. 37) innvilges disse 4 skilling årlig av hver bonde i lønn. Det ser ut til at fogdene ganske snart fikk i oppdrag å innkreve veimestertollen. Etter at generalveimesterembetet ble opphevet i løpet av 1750-årene, fikk fogdene og lensmennene overdratt mye av ansvaret for å gjennomføre veiarbeide. For eksempel sies det i resolusjon 12. juni 1753 (WB II s. 139) at veimestertollen nordafjells skal legges til fogdene og lensmennene, mot at disse sørger for vedlikehold av veier og broer. Tilsvarende bestemmelse for det sønnafjellske ble gitt med resolusjon 24. mai 1757 (RK, Rel.res.prot. 1757, nr. 61).

Etter at embetene som generalveimester på nytt ble besatt, ble den tidligere ordningen innført. Ved skriv 23. desember 1769 (WB II s. 479) (nordafjells) og 24. mars 1770 (WB II s. 485) (sønnafjells) fikk fogdene på nytt i oppgave å oppbære veimestertollen. Ved reskript 17. mars 1786 (WB III s. 244-245) forhøyes veimestertollen sønnafjells fra 4 til 6 skilling.

Veimulκτη

Bøter for mislighold av plikter i forbindelse med veivesenet skulle opprinnelig innbetales til veikassen. Ved skriv 12. september 1768 (WB II s. 455) til fogdene nordafjells bestemmes det at disse skal oppbære veikassens bøter. I promemoria 4. februar 1792 (WB III s. 576-577) befales det at lensmennene i Akershus stift skal overdra fogden alle veimulκτη for uteblivelse fra veiarbeid og andre forsømmelser. Inntektene skal videresendes til kassereren (jf. sirkulære

18. februar 1792 (WB III s. 581)). Ved sirkulære 19. januar 1793 (WB III s. 636) bestemmes det at også bøteinntektene til den nordafjelske veikassen skal tilfalle kongens kasse.

Verdslige betjentes gasje, se Geistlige og verdslige betjentes gasje

Vertshus, se Gjestgiveri

Veterinærstell

Ved reskript 26. oktober 1792 (WB III s. 620-621) ble alle stiftamt i Danmark og Norge pålagt å holde en lærling ved Veterinærskolen i København. De årlige omkostninger på 100 riksdaler skulle bekostes av stiftet. Ved sirkulære 1. juni 1793 (WB III s. 661) påbys det at kongens kasse skal forskuttere utgiftene. Avgift til veterinærskolen ble avskaffet ved skatteloven 1. juli 1816, § 1-17 (Love 1815-1817, 1816 nr. 22).

Viborgs brann, se Brannstyr

Vielsespenger, se Kopulasjonspenger

Vognskatt

Ved forordning 3. mars 1680, § 6 (For. 1670-1683 s. 479-483) blir alle som bruker karosser pålagt en engangsskatt på 60 slettdaler. Beløpet skal regnes som innskudd i Vestindiske kompani. Unntatt var personer som på forhånd hadde en interesse på minst 500 slettdaler i kompaniet, eller som nå gikk inn med en slik kapital. Det er usikkert om påbudet også gjaldt i Norge. I reskript 23. november 1680 (WB I s. 103) understrekes det at karosseskatten bare skal utgis av dem som bor i kjøpsteder.

Skattebrev 21. februar 1711 (For. 1711 s. 14-20) påbyr en avgift på 20 riksdaler av karosser og andre vogner med dekke, og 4 riksdaler av karjoler. De som har flere vogner skal kun betale for en. Personer med lystbåt eller spilljakt med halvt båtdekk skal betale 4 riksdaler.

Skattebrev 23. august 1743 (For. 1743 s. 68-78) påbyr avgift på 20 riksdaler av alle i byer og på landet som har karosser eller andre vogner med helt eller halvt dekke. De som har flere vogner skal kun betale for en. For karjoler betales 10 riksdaler, men eieren er fritatt hvis han betaler skatt for karosser. For karosser uten dekke og hyrevogner skal det betales 10 riksdaler (5 riksdaler ved bortleie) og for portechaise 5 riksdaler (2 riksdaler ved bortleie). For lystbåt og spilljakt med halvt fordekk betales 10 riksdaler.

Vrak og hittegods

Etter Norske lov 4-4-4/5 og 5-9-3/6 har kongen rettigheter i vrak og hittegods. Hvis ingen eier melder seg i løpet av et år, tilfaller strandede skip med gods og vrak, anker mv. som finnes i sjøen, kongen. Videre har kongen krav på andel av jordgravd gods (1/3), penger funnet i odelsjord (1/3), penger funnet i annen jord (1/2) og penger funnet i allmenning (2/3).

I forordning 21. mars 1705, § 14 (For. 1705 s. 60-70) gis det bestemmelser om erstatning hvis noe røves fra skipbrudne. Erstatningen skal utliknes i et område på 2 mil på hver side av stedet hvor skipet strandet.

Ved plakat 5. desember 1812 (For. 1812 s. 398) blir regler om at hittegods skal selges for politikassens regning også gjort gjeldende på landet i Danmark og Norge.